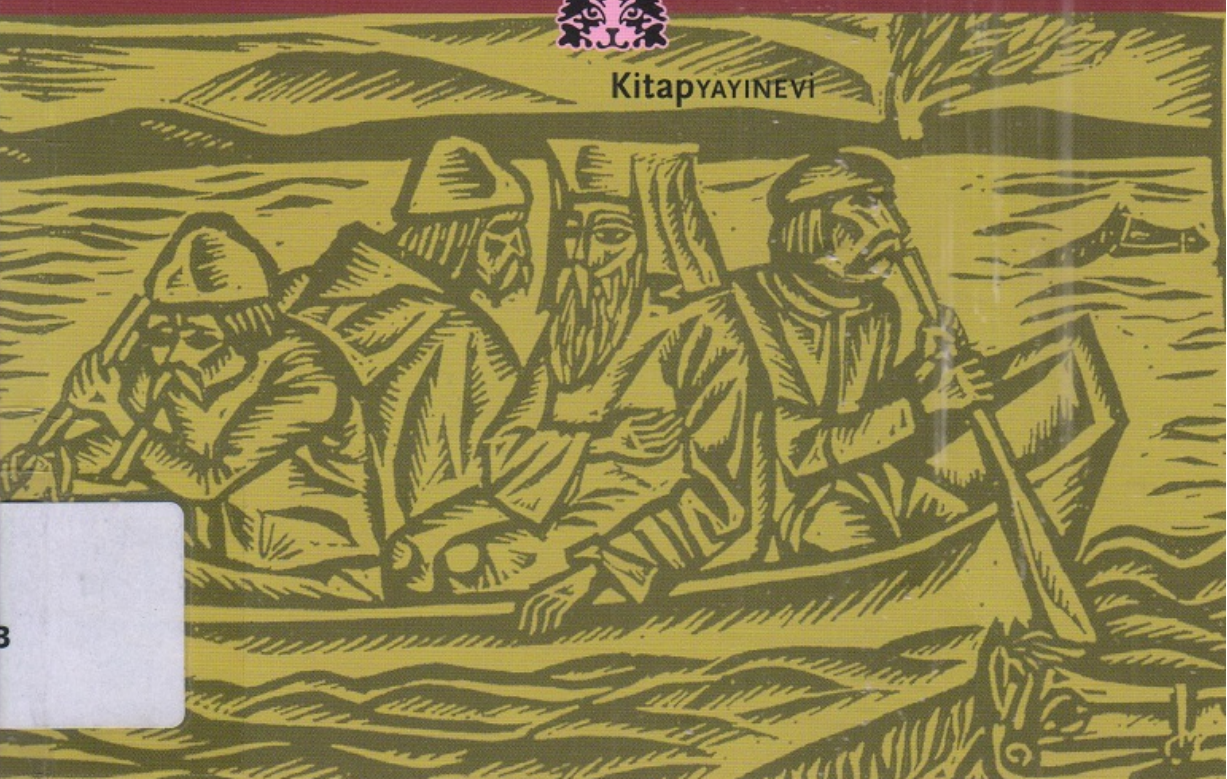
Vraça'lı **Sofroni**

Osmanlı'da Bir Papaz

Günahkâr Sofroni'nin Çileli Hayat Hikâyesi 1739-1813

Kitap YAYINEVİ

Osmanlı'da Bir Papaz
Günahkâr Sofroni'nin Çileli Hayat Hikayesi
1739-1813

KİTAP YAYINEVİ – 22
SAHAFTAN SEÇMELER DİZİSİ – 2

OSMANLI'DA BİR PAPAZ; GÜNAHKÂR SOFRONİ'NİN ÇİLELİ HAYAT HİKAYESİ 1739-1813 / VRAÇALI SOFRONİ

ÖNCEKİ BASIMLARI
DUNAVSKİ LEBED GAZETESİNDE TEFRİKA (SAYI 55-62), BULGARİSTAN, 1861 RUSÇA BASIM 1877; FRANSIZCA BASIM 1885; İNGİLİZCE BASIM 1958; ALMANCA BASIM 1961; MACARCA BASIM 1962

EKLER
1- SOFRONİ KİTABI, VERA MUTAFÇİEVA, SOFYA 1974 2- ALMANCA BASKIYA SONSÖZ, NORBERT RANDOW
3- SOFRONİ'NİN 1810'DA OSMANLI-RUS SAVAŞI SIRASINDA BULGAR HALKINA YAPTIĞI ÇAĞRI

© 2003, KİTAP YAYINEVİ LTD.
© İVAN KOJUHAROV'UN DESENLERİNİN HAKLARI OĞLU RUSİ KOJUHAROV'A AİTTİR.

DESENLER
İVAN KOJUHAROV

ESKİ BULGARCA'DAN ÇEVİREN
AZİZ NAZMİ ŞAKİR-TAŞ

2. VE 3. EKLERİ ÇEVİREN
TÜRKİS NOYAN

YAYINA HAZIRLAYAN VE NOTLAYAN
NURİ AKBAYAR

DÜZELTİ
NURETTİN PİRİM

KİTAP TASARIMI
YETKİN BAŞARIR, BEK

TASARIM DANIŞMANLIĞI
BEK

GRAFİK UYGULAMA VE BASKI
MAS MATBAACILIK A.Ş.

1. BASIM
NİSAN 2003, İSTANBUL

ISBN 975 8704-33-8

YAYIN YÖNETMENİ
ÇAĞATAY ANADOL

KİTAP YAYINEVİ LTD.
CİHANGİR CADDESİ, ÖZOĞUL SOKAĞI 20/1-B
BEYOĞLU 34433 İSTANBUL
T: (0212) 292 62 86 F: (0212) 292 62 87
E: kitap@kitapyayinevi.com
W: www.kitapyayinevi.com

Osmanlı'da Bir Papaz

Günahkâr Sofroni'nin Çileli Hayat Hikâyesi
1739-1813

VRAÇALI SOFRONİ

ÇEVİREN
AZİZ NAZMİ ŞAKİR-TAŞ

KitapYAYINEVİ

Yayıncının Notu

Sahaftan Seçmeler Dizi'mize Eylül 2002'de Albertus Bobovius ya da Santuri Ali Ufkî Bey'in, ilk kez 1669'da Viyana'da basılan *Topkapı Sarayı'nda Yaşam* adlı eserini yayınlayarak başladık. Dizinin ikinci kitabı olarak okurlara sunduğumuz *Günahkâr Sofroni'nin Çileli Hayat Hikayesi*, Osmanlı tebaasından bir Bulgar din adamının, Balkanlarda büyük karışıklıkların yaşandığı günleri de içeren özyaşamöyküsü. Bu eser ilk kez 1861'de Bulgarca olarak tefrika edilmiş, 1877'de Rusça, 1885'te Fransızca, 1958'de İngilizce, 1961'de Almanca ve nihayet 1962'de Macarca olarak yayınlanmış. Bulgarca bir elyazmasından dilimize çevrildi. Metine, okumayı kolaylaştırmak için ara başlıklar ve köşeli parantez içinde kullanılan sözcükler eklendi. İvan Kojuharov'un 1961 tarihli Almanca baskı için hazırladığı desenler bu baskıda da kullanıldı. Ünlü Balkan tarihçisi Vera Mutafçieva'nın *Sofroni Kitabı* adlı eserinden seçtiğimiz bölümleri, 1961 Almanca baskıda yer alan, Sofroni'nin 1810'da Bulgar halkına yaptığı çağrıyı ve aynı baskıdaki, Balkan Tarihçisi Norbert Randow'un Sonsöz'ünü ekler bölümünde sunuyoruz.

Sofroni Kitabı'nın yazarı değerli tarihçi Vera Mutafçieva'ya, kitabından bazı bölümleri yayınlamamıza izin verdiği için teşekkür borçluyuz. Maya Tsenova, bize Mutafçieva'nın kitabını ve Vraçalı Sofroni'nin çeviriye temel olan Bulgarca elyazmasının bulunduğu kitabı temin etmekle kalmadı, Almanca baskıda yer alan desenlerin çizeri, yitirmiş olduğumuz İvan Kojuharov'un oğluna ulaşmamızı da sağladı. Babası tarihçi Yordan Tsenov'la birlikte eski Bulgarca sözcüklerin karşılıklarını bulmamıza da yardımcı oldu. Baba-kız Tsenov'lara, Vraçalı Sofroni'yi gözümüzde canlandıran İvan Kojuharov'un desenlerini yayınlamamıza izin veren oğlu Rusi Kojuharov'a ve gelini Bilyana Karaangova'ya teşekkür ederiz.

Sunuş

Okuduğunuz bu kitabı, şimdi aziz ilan edilen maceraperest bir piskoposun çılgın hayat hikâyesi diye tarif edebilirim. Eğer yıllar önce lisedeyken, edebiyat sınavında bu cümleyi yazsaydım, zayıf not almak şöyle dursun, okuldan bile uzaklaştırılabilirdim. Çünkü o zamanlar Sofroni'nin (1739-1813) yaşamöyküsü Bulgaristan'da tek bir amaca hizmet etmek zorundaydı: Osmanlı dönemi mezalim ve vahşetini belgelemek. Bu nedenle de Sofroni'nin özyaşamöyküsünün okunmasından daha önemli olan şey, onun hakkında yazılan makalelerdeki görüşlerin öğrenciler tarafından benimsenmesiydi.

Küçük adıyla Stoyko'dan bahsedilirken, söz konusu makalelerin, en sık ele aldıkları konunun "esaret altında yaşayan küçük adamın trajedisi" olduğunu iyi hatırlıyorum. Çünkü bu sözleri Sofroni'nin yanı sıra kendime de yakıştırıyordum. Daha ilkokuldan itibaren sınıfın tek Türk öğrencisi olmam nedeniyle öğrencilerin çoğu, hatta kimi öğretmenler tarafından "Osmanlı zalimleri"nin vârisi kabul edildiğim için, bu yönümü açığa vuran tarih ve edebiyat derslerinde nefret dolu bakışlarla, küçümseyici tavır ve olaylarla karşı karşıya kalıyordum. Tabii bu, meselenin sadece bana ait, özel bir tarafıdır. Kitabı Bulgarca'dan Türkçe'ye çevirmek ise, her satırı beni lise yıllarıma götüren keyifli bir uğraş oldu.

1804 - 1813 arasında, ama kesin tarihini bilmediğimiz bir zamanda kaleme alınan bu ilk Bulgarca özyaşamöyküsünün günümüze dek Türkçe'ye çevrilmemiş olması gerçekten garip. *Günahkâr Sofroni'nin Çileli Hayat Hikâyesi*'nin 1861'de *Dunavski Lebed* (Tuna Kuğusu) gazetesinde tefrika halinde (sayı 55-62) basılan metni, 1877'da ilk olarak Rusça'ya, ardından 1885'te Fransızca'ya, 1958'de İngilizce'ye, 1961'de Almanca'ya ve 1962'de Macarca'ya aktarılmıştır. Bu ilk baskıları pek çok yeni baskı izlemiştir.

Bu eserin, yarım yüzyıl kadar geciktiğine inandığım Türkçe'ye çevirisi için, A. N. Robinson ve N. M. Dilevski'nin 1976 yılında Leningrad'da yayınladıkları ve M. Y. Seltikov-Şçedrin Devlet Kütüphanesi'nde korunan

(M. P. Pogodin koleksiyonu, No. 1204, varak 353-362) elyazmasının tıpkıbasımı esas alındı.

Vraça Piskoposu'nun kullandığı arkaik dil ve kimi Doğu kimi Batı Bulgaristan ağızlarına ait kelimelerin yanı sıra, bu kelimelerin garip kullanma tarzından meydana gelen karmaşık ve yer yer düşük cümlelerin çeviri işini epey zorlaştırdığını söyleyebiliriz. Yine de diğer dillere yapılan çevirilere nazaran eserin Türkçe versiyonu "tarihi" bir avantaja sahiptir: Batılı çevirmenleri baskılarının son kısımlarına sözlükler yerleştirmeye zorlayan miri, subaşı ve haraççı gibi özel terimler –gerektiğinde başvurulan, kelime yapılarına yönelik bazı düzeltmeleri saymazsak– çeviride orijinal halleriyle muhafaza edilmiştir.

Sofroni'nin 18. yüzyılın ikinci yarısını ve 19. yüzyılın ilk yıllarını kapsayan hayat hikâyesi, her ne kadar Osmanlı tarihi açısından önemli olaylar hakkında tanıklıklarda ve atıflarda bulunuyorsa da, aslında, başlığının da işaret ettiği çilekeşliğiyle, daha doğrusu bu çilekeşliğin sahibinin ağzında aldığı şekille ve onun beğenimize sunduğu sürükleyici üslubuyla değer kazanıyor.

Çileler, Papaz Stoyko'nun peşini hiç mi hiç bırakmamış, neredeyse (en azından Bulgar edebiyatında) onun alamet-i farikası haline gelmiştir. Çünkü bir çilekeşe mutluluğun tadına varmak –sürekli karşılaştığı felaketlerden kat kat tehlikeli olduğu için– haram kılınmıştır ya da en azından mutluluğundan başkalarına bahsetmesi yasaklanmıştır...

Vraça Piskoposu, kilise dogmalarına ve Hıristiyan cemaatinin onun dini rütbesine yakıştırdığı faziletlere aykırı düşen bir tavırla kendi kendine hakaret etmekten hoşlanırcasına bütün zaaflarını ortaya koymaktan kaçınmamış, trajikomik bir alay havasıyla kendini durmaksızın yargılamış ama zaman zaman da masum özürlerle yanlışlarını savunmaya çalışmaktan da geri kalmamıştır.

Böylece, diğer azizlerin hayat hikâyelerinde rastlayamayacağımız kadar pratik, bencil, korkak olsada –hatta belki de bunun için– cana yakın bir kahramanla karşı karşıyayız. *Günahkâr Sofroni*'nin çağdaş Bulgar edebiyatının ilk eseri kabul edilmesi bir tesadüf değildir. Bu tespit ne kronolojik bir esasa ne de eserin edebi türüne dayandırılmıştır. Bulgar tarihçileri-

nin Avrupa Rönesansı'nın geç bir yerli örneği olarak öne sürdükleri Bulgar *Vızrajdane*'si yıllarında, (Sofroni'den önce de, sonra da) farklı eserler kaleme alınmıştır. Fakat "ilk" nitelemesine onun hayat hikâyesi layık görülmüştür. Çünkü Sofroni, öteden beri sürüp gelen yöntemleri alt üst etmiştir.

Günahkâr piskopos, kalın kitaplarda okuduğu örnek yaşam ve mücadele ideallerini bir yana bırakıp doğal insanlık hallerine öncelik tanımış; çağdaşlarının ve hatta kendisinin de diğer eserlerinde kullanmış olduğu geleneksel anlatım tarzından yararlanarak, hikâyesine sapık erkekler yerleştirmiş; kadın erkek ilişkileri gibi tabu olan konularda, 18. yüzyıl Osmanlı taşrasında yaşamış ve hayatını vaazlarla geçirmiş bir papazın dilinden asla beklemediğimiz (neredeyse erotik) bir çıplaklıkla bahsetmiştir.

Vraçalı Sofroni'nin bitmez çilelerini birkaç yüz satıra sığdırmaya çalışan mütevazı kitapçığı, birkaç nesil araştırmacı ve eleştirmenlere hacmini aşan nice "çileler" çektirmiştir. Buna, elinizdeki metnin içeriğinden çok, o sözünü ettiğimiz satırların dışında bırakılanlar sebep olmuştur. Kanaatimce, hikâyenin eksiklerini tamamlamakta ve yazılanların gerçek yüzünü gün ışığına çıkarmakta, Bulgaristan'ın en iyi Osmanlı tarihçisi ve ünlü tarih romanları yazarı Vera Mutafçieva en başarılı isim olmuştur. Mutafçieva bunu, 1974'te Sofya'da yayınladığı *Sofroni Kitabı* adlı orijinal incelemesiyle mükemmel bir biçimde kanıtlamıştır.

"*Günahkâr Sofroni'nin Çileli Hayat Hikâyesi*"ni daha anlaşılır kılmak için ve Vera Mutafçieva'nın Papaz Stoyko/Sofroni ikilisi hakkında ortaya attığı, bazen kışkırtıcı ama her zaman orijinal ve genellikle isabetli fikirlerin okura ulaştırılmasının doğru olacağını düşünerek bu hayat hikâyesine *Sofroni Kitabı*'ndan özel seçmeler ekledik.

Umarız Sofroni'nin çileli hayat hikâyesinden ve onunla ilgili eklerden oluşan bu sunum okurların beğenisini kazanır...

Aziz Nazmi Şakir-Taş

GÜNAHKÂR SOFRONİ'NİN ÇİLELİ HAYAT HİKÂYESİ

İnsanlar arasında bir günahkâr olan ben, Kotel köyünde Vladislav ile Mariya'dan doğdum. İlk adımı Stoyko koymuşlar. Üç yaşındayken annem ölünce babam başka bir kadın almış. Üvey annem öfkeli ve kıskanç bir kadındı. Babamdan bir oğlu oldu; sadece ona bakıyor, benimle ilgilenmiyordu.

Dokuz yaşına bastığımda beni okula gönderdiler. Genellikle hasta ve güçsüz olduğumdan daha önce göndermelerine imkân yoktu. İlim tahsil etmeye gittiğimde büyük çaba ve zekâ gösterdim ve çok geçmeden de okumayı öğrendim. Bulgaristan'da Slav dilinde felsefe eğitimi verilmediğinden eğitim dilim Grekçe'ydi. Önce *Okthois*'u[1] okudum.

İstanbul'da

Sıra *Psaltir*'e [*Zebur*] geldiğinde, babamın 1750 yazında İstanbul'da ortaya çıkan veba salgınında öldüğünü haber aldık. Yaşım on birdi ve anasız babasız kalmıştım. Çocukları olmayan amcam beni evlat edindi ve zanaat öğrenmeye gönderdi. On yedi yaşımdayken amcam ve yengem peş peşe öldüler.

İstanbul'da bir amcam vardı, o da vefat etti. İki amcam da celepti. Celep âdetlerine göre ölen bir celebin alacaklarını oğlu toplardı. Bu nedenle amcamın ortakları ve alacaklıları, kasaplardan alınması gereken paraları toplamaya beni gönderdiler.

Ne var ki kasaplar, bütün İstanbul'a ve Anadolu yakasına dağılmış haldeydiler. Bir gün ortaklardan biriyle Anadolu tarafı-

1 Ortodoks Kilisesi'nin sekiz değişik makamda söylenen ilahilerini içeren ayin kitabı.

na gitmek istedik ve sandalla geçmek üzere kıyıya yöneldik. Sandallar sultan saraylarının bulunduğu yerdeydi. Biz basit insanlardık. Üsküdar'a yakın bir yerde oldukları için karşıya o sandallarla geçmek niyetiyle oraya doğru yürüdük. Yürürken büyük bir kalabalıkla karşılaştık. İki pehlivan güreşiyordu. Arkalarında yüksek saraylar vardı. Bilmiyorum ama belki sultanın ta kendisi de oradaydı. Güreş tamamlandığında bütün insanlar sultan saraylarına doğru hareket etti. Onlarla birlikte biz de yürüdük ve kendimizi sultan kapısıyla sultan sandallarının bağlı olduğu Yalı Köşkü[2] arasında bulduk. Orada durmuş, ne tarafa gitsek diye şaşkın şaşkın bakınırken bir bostancı geldi ve "Ne işiniz var burada? Derhal çekip gitmezseniz kellelerinizden olursunuz!" dedi.

Hemen özür diledik, buraların yabancısı olduğumuzu belirttik. Geriye doğru yürüdüğümüzde bu defa sarayı koruyan yeniçeriler bizi yakaladı ve herkesle birlikte içeri girdiğimizi görmedikleri için bizi öldürmek istediler. Oradan paçayı kurtardıktan sonra, halka mahsus rıhtıma gidip Üsküdar'a geçtik.

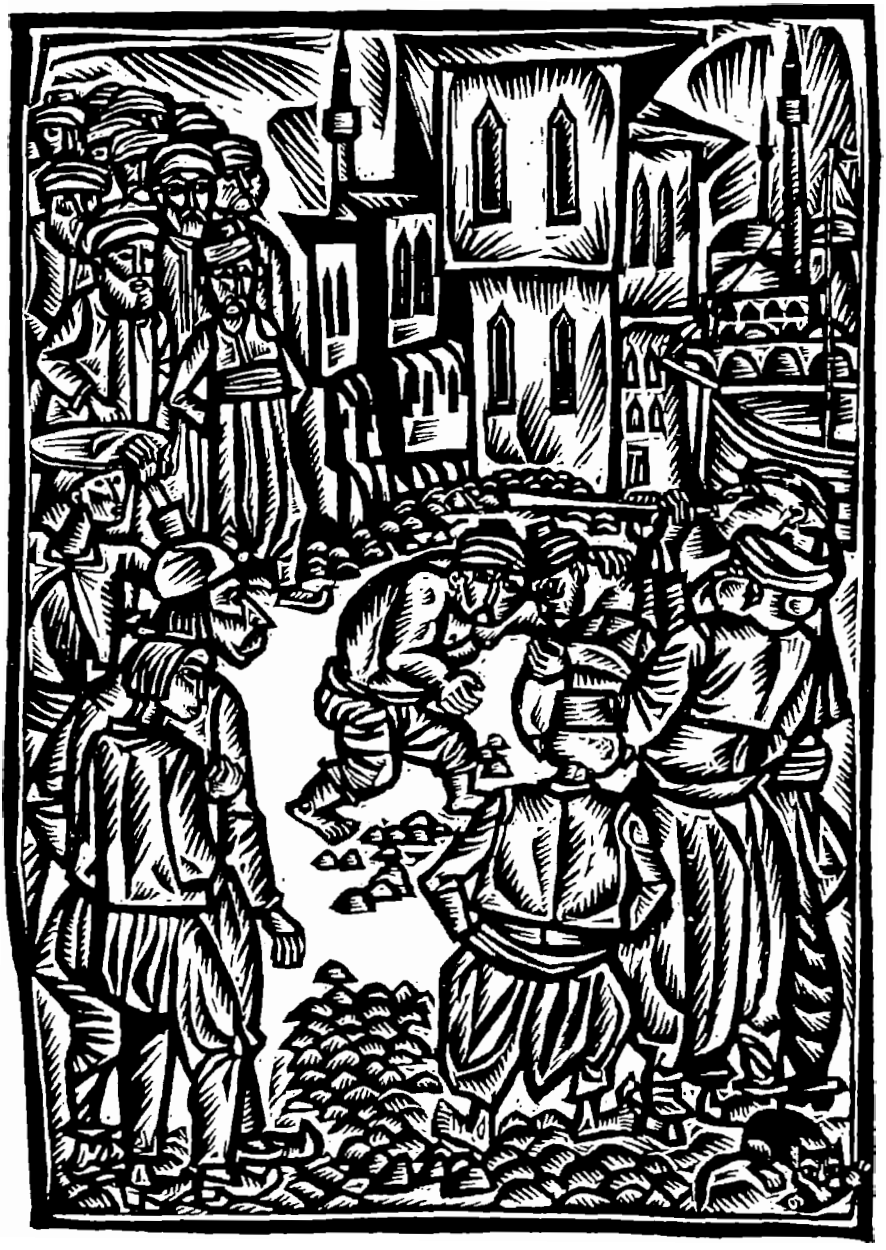
O zamanlar genç ve yakışıklıydım; Üsküdar'daki bazı sapıklar beni görür görmez hemen yakaladılar ve haraç evrakımı[3] tetkik etmeye koyuldular. Neticede evrakı beğenmeyip beni Türklerin çalıp oynadığı, kahkahalar attığı uzak bir bahçenin yol kenarındaki odasına kapattılar. Niçin kapatıldığımın farkında olduğum için tesadüfen kapının iç tarafında kalan anahtarı hemen çevirip kendimi içeriye kilitleyiverdim. Sapıklar kapıyı açmam için yalvardı ve pencereden altınlar uzattılar. İşlerin kötüye gittiğinin farkına varmış, avaz avaz haykırmaya başlamıştım. Karşıda Yahudi evleri vardı. Hemen birkaç Yahudi yardımıma koştu ve niçin bağırdığımı sordular.

Sebebini baştan sona anlattım. Bunun üzerine arkadaşımı bulup getirdiler, sonra da haraççıya[4] fidye olarak biraz para ödeyip beni o sapıkların elinden kurtardılar.

2 Topkapı Sarayı'nın dış köşklerinden. Sepetçiler Kasrı ile Sirkeci arasındaydı. 1592'de inşa edilen köşk, padişahların denizdeki törenleri ve şenlikleri izlemesi amacına hizmet ediyordu. 1868'de yıktırılmıştır.

3 Müslüman bir ülkede yaşayan Hıristiyanların ödemekle yükümlü oldukları verginin kişi başına alınanına cizye, topraktan alınanına haraç denirdi. Vergi yükümlülerine, devlet koruması altında olduklarını gösteren bir tür kimlik belgesi verilirdi.

4 Cizye ve haraç vergilerini toplamakla görevli memur.

Köye Dönüş ve Pranga

Toplayabildiğimiz kadar para topladıktan sonra sağ salim köyümüze döndük. Ortaklar hesapları düzenlediklerinde amcamın 400 kuruş borcu kaldığı anlaşıldı. Bu borcu bana yüklediler. Ne yazık ki bazı akrabalarım, İstanbul'dayken evimin eşyalarını çalmıştı. Amcamın alacaklıları ev eşyalarını sayıp kaydetmek üzere bir kadıyla geldiklerinde çok az şey buldular. Beni eşyaları saklamakla suçladılar. Kadı falakaya yatırılmamı emretti. Köy ağası suçsuz olduğumu bildiği için onlara izin vermedi, yine de demir prangalar vurup beni üç gün hapsettiler. Özgürlüğüme ancak akrabalarım, çaldıkları eşyalardan bir miktarını çıkarıp geri verdiklerinde ulaştım. Böylece hiçbir şey saklamadığım ortaya çıktı ve kendi işlerimi düzene sokmak için Şumnu'daki[5] piskoposun yanına gitmek üzere yola çıktım. Eşkıyalar az kalsın yolda bizi öldürüyordu.

Ama bunlar olmadan, hatta o alacaklılar daha mallarını isteyeden önce, bana göz kulak olacak biri olmadığı için akrabalarım beni zorla evlendirmeye kalkıştılar. Ben on sekiz yaşında, acemi bir delikanlıydım; amcamın borçlarını bana yükleyeceklerini bilemezdim. Biraz param vardı. Amcam hayattayken paranın bir kısmıyla onun evini satın aldım, kalanını da evlenince harcadım. Hiç param kalmamıştı ama zanaatıma güveniyordum. Daha sonra mahkeme yoluyla o borcu bana yüklediklerinde kenara ayırdığım tek kuruşum bile yoktu. Borcu ödeyene kadar ne yoksulluklar çektim bir bilseniz... İhtiyaçlarımı karşılayamıyor, acınacak bir hayat sürdürüyordum. Eşim olacak kadın da bana söylemediğini bırakmıyordu, çünkü biraz gururluydu.

Ben de evimi barkımı, karımı bırakıp iş aramaya aşağı köylere gitmeyi aklıma koydum. Köyün en başta gelen çorbacıları,[6] gideceğimi işitince beni çağırtıp "Dur, hiçbir yere gitme!" dediler, "Yakında bizim piskopos gelecek. Ondan seni papaz yapmasını isteyeceğiz."

Üç gün sonra Arkiyerey [piskopos] geldiğinde ona yalvardılar. O da, hemen pazar günü beni tayin edeceğini söyledi. [Çorbacılar] çarşamba gü-

5 Kuzeydoğu Bulgaristan'da kent. Osmanlı döneminde askeri bakımdan önem taşıyan bir konumdaydı. Bugün Şumen olarak anılıyor.

6 Osmanlı döneminde ticaretle uğraşan zengin Hıristiyanlara verilen ad.

nü ona yetmiş kuruş verdiler. Ben de pazar günü için gereken eşyaları toplamaya başladım. Cuma akşamı mütevelli[7] geldi ve "Haberin olsun. Piskopos seni değil, yüz elli kuruş veren başka birini papaz tayin edecek" diyerek paramı iade etti.

Nasıl kederlendiğimi anlatamam... Papaza günah çıkartmış, hayır duasını almış, eşyalarımı hazırlamıştım. Kederimi kimle paylaşabilirdim? Gittim, benim için yalvaran ve para veren insanları buldum. Onlar otuz kuruş daha verince 1762 senesinin eylül ayında papazlık görevine atandım.

Okumayı az çok bildiğim için, çiftçi olan diğer papazlar benden nefret ediyorlardı. Genç yaşıma rağmen bu cahil adamlara itaat etmek istemiyordum. Onlar buna karşılık beni Arkiyerey'e şikâyet ediyorlar, o da durmadan beni uyarıyor ve benden nefret ediyordu. Arkiyerey'in cahil ve kitapsız bir Rum yardımcısı vardı. İşte o, beni hiç ama hiç çekemiyordu. Sonuçta

7 Vakıf yöneticilerine verilen ad.

bu son derece doğal bir şeydi: Okumuş okumuşu, cahil cahili ve sarhoş da sarhoşu sever. Böylece birkaç sene huzursuz bir yaşam sürdürdüm.

Rus-Türk Savaşı Yıllarında

Sene 1768'de Türk askeri Moskof'la muharebe[8] etmeye başladı. Ne diyebilirim ki... Akın akın gelmeye başladıklarında, o gözü dönmüş vahşi Hacerilerin[9], Hıristiyanlara yapmadıkları kötülük kalmadı. Akıllarına ne

8 1768'de başlayan savaş aralıklarla 1774'e kadar sürmüş, 1774'te Osmanlı devletinin yenilgiyi kabul etmesini belgeleyen Küçük Kaynarca Antlaşması ile son bulmuştur.

9 Bir Arap kavmi.

geldiyse yaptılar, çok insan katlettiler! Bizim köy dörtyol ağzındaydı. Evim de kiliseden uzaktaydı. Bizim âdetler gereğince her gün sabah akşam kilisede hazır bulunmam lazımdı. Oraya ulaşmak üzere ne çok sokak dolaşıyordum bir bilseniz... Akşamları eve dönerken kaç defa yakalanıp dövüldüm. Başımı yardılar, öldürmek istediler ama Tanrı beni korudu.

Sonra paşalar da buradan geçmeye başladı. Hızlı yazı yazabildiğimden, bana konaklama başvuruları için tezkereler yazdırıyorlardı. Ama konakladıkları evleri beğenmeyince geri geliyorlardı. Defalarca, öldürmek amacıyla bana tabanca çektiler. Bir defasında biri üzengisini fırlattı ama isabet ettiremedi. Rusçuk'a gitmekte olan meşhur Cezayirli Hasan Paşa[10] buradan geçerken, ben her zamanki gibi konaklama tezkereleri dağıtıyordum. Bir zat sakalıma öyle bir asıldı ki az kalsın yoluyordu.

Herkes [konaklama yerlerine] yerleştikten sonra, paşa yanına dört ihtiyar çağırttı. Bunlardan biri de bendim. Sürekli köyde kalan vezir tarafından köyü askerlerden korumak üzere görevlendirilen bir çavuş bizimle geldi. Paşanın kapısına geldiğimizde çavuş:

"Siz burada bekleyin, ben yukarıya çıkıp paşanın sizi niçin çağırttığını öğreneyim" dedi.

Yukarıya çıktığında paşa ona bağırdı. Adamı aşağıda bir yere hapsettiler. Bunun üzerine biz ilk gördüğümüz yöne doğru koşmaya başladık. Ben paşa konağının yakınından koştum. Paşanın köşkün yukarısında oturduğunu ve beni görebileceğini akıl edemedim. Paşa beni gördüğünde:

"Hey, niçin kaçıyorsun?" diye haykırdı. "Tutun şunu ve buraya getirin!"

Anında dört kişi beni yakalayıp paşaya götürdü. Ama ne korkular çektim! Bana:

"Bre niçin kaçıyorsun?" dedi, "Seni kim kovalıyor?"

Ben de:

"Efendim," dedim, "biz reayayız,[11] her zaman tavşan gibi korkarız. Sen çavuşu hapsettiğin için korktuk ve kaçtık."

10 Denizcilikten yetişme Osmanlı sadrazamı. Eyalet valilikleri, seraskerlik, kaptan-ı deryalık gibi görevlerde bulunduktan sonra 1789'da getirildiği sadrazamlığı sırasında, 1790'da Bulgaristan'da Şumnu'da öldü.

11 Sofroni'nin döneminde yalnız Hıristiyan halk için kullanılan bir deyim.

Paşa:

"Size ne zararım olabilir?" dedi, "Sadece yol sormak için çağırtmıştım."

Korkunç bir paşaydı. Gitti ve Rusçuk'a yerleşti.

Moskoflar 1775'te Türkleri mağlup ederek Tuna'yı geçti ve Muyusunoğlu'nun Türk ordusuyla koruduğu Şumnu'yu, sonra da Rusçuk'u, Silistre'yi ve Varna'yı ele geçirdi. O zaman köyümüzde Arnavut bir paşa oturuyordu. Vazifesi, Türk askerlerinin, âdet edindikleri gibi [savaştan] kaçmamaları için dağ geçidini korumaktı. Moskofların, veziri esir aldığı haberi gelince köyde bulunan kadı, çavuş ve subaşı hep birlikte Sliven'e[12] kaçtılar. Kaçarken bizi de esir alırlar diye ne kadar korkmuştuk... Hıristiyanları gece gündüz denetliyorlardı. [Vezirin] esareti 22 gün sürdü. Moskoflar barış imzalayıp Türk ve Eflak topraklarını bırakıp çekip gittiler. Sonra Mukaddes Dağ'a[13] gittim ve orada altı ay kaldım. Döndüğümde çocuklara okuma-yazma öğretmeye başladım. Geçimim de daha iyiydi. Ama iyi olan h_r şeyi daima kıskanan şeytan, beni mütevelli yardımcısı [epitrop] tayin etmesi için Arkiyerey'i kışkırttı. Ben de yaşamıma fesat sokup şeytana uyarak, Rum âdetleri gereğince, akraba evlilikleri ve diğer bazı meselelerden dolayı –ama aslında para için– insanlara ceza kesmeye başladım. Kadılık vazifesini üstlendim. Bunu kendim için değil, Arkiyerey'in aklına uyduğum için yaptım.

Ya On Kese Para getirirsiniz ya da Sizi Keserim!

Ama yüce Tanrı yaptıklarımın cezasını verdi. Bunu daha sonra anlatacağım. Çok zaman geçmemişti ki, Osmanpazarı'nın ağaları, kim âyan olacak diye aralarında dalaşmaya başladılar. Vırbitsa sultanı[14] birini âyan tayin etti, fakat Veli onu istemeyince meydana gelen anlaşmazlığı düzeltsin diye Silistre'den Bekir Paşa'yı getirttiler. Paşa, geldiğinde sultanın tayin ettiği âyanı öldürttü. Oraya bizim köyden de on kişi gitmiştik. Kafalarına göre bizim köyden on kese para istemeye karar verdiler ve aralarında benim de

12 İslimye.

13 Yunanistan'da Athos dağındaki ünlü manastır. Yalnız erkek keşişlerin yaşadığı manastır bugün de varlığını korumaktadır.

14 Sofroni, Ahıyolu Piskoposluğu'nda hüküm süren Kırım hanlarına sultan diyor. Şumnu yakınlarındaki Virbitsa'da Giray hanlarının sarayı vardı.

bulunduğum üç kişiyi hapsettiler, diğerlerini de parayı getirmeleri için köyümüze gönderdiler. Onlara üç günlük bir süre tanınmıştı. Orada öylece kapalı duruyorduk. Aradan üç-dört gün geçti ama gelen olmadı. Duyduk ki Vırbitsa'ya, paşayı sultana şikâyet etmeye gitmişler. Arkadaşlarım gözyaşları dökmeye başladılar:

"Ah zavallılar, paşa hepimizi kesecek."

Aradan bir saat geçmişti ki paşanın bir adamı geldi ve:

"Ey papaz, paşa seni istiyor" dedi.

Paşaya ne halde gittiğimi bir ben bilirim. O kadar çaresizdim ki günahlarımı bağışlasın diye içimden Tanrı'ya yalvarıyordum. Huzuruna geldiğimde, paşa bana:

"Parayı getirecek o adamlarınız nerede?" dedi.

Bense:

"Efendim" dedim, "onlar gideli hepsi hepsi üç gün oldu. Ne zaman toplayıp getirsinler bu kadar parayı?"

Paşa:

"Gâvur, git hemen bir mektup yaz. Paraları reayadan şimdi toplama-

sınlar, tüccar birinden alsınlar, çünkü üç gün daha gelmezlerse hem sizi keseceğim, hem de onlardan paranın iki katını alacağım" diye cevap verdi.

Ben de dediklerini aynen yazdım ve [mektubu] bir adamla gönderdik. Üç gün geçti ama [adamlar] yine gelmediler. Biz artık mezbahaya götürülen koyun misali etrafımıza bakmaya başladık. Üçüncü gün paşa beni yine çağırttı; yanına giderken o kadar ümitsizdim ki korkudan dilim tutulmuş, dediklerine cevap veremez hale gelmiştim. Paşa, halimi görünce yumuşak bir ifadeyle:

"Sizin adamlarınız hâlâ yok mu?" dedi.

Ben de:

"Efendim, siz iyi kalplisiniz, biraz sabredin, nasıl olsa bunlar akşama kadar gelir" dedim.

O ise sabretmek istemiyordu: Hemen bir mübâşir[15] gönderip 1000 kuruş daha aldı. O hapiste ne kadar çile çektim bilemezsiniz. Benim basur, yani mayasıl sorunum var. Buna, o zaman yediğimiz iğrenç yemekler yüzünden yakalanmıştım. Dışarıya çıkmak istiyordum, onlarsa izin vermiyor küfrediyordu. Korku ve sıkıntıdan saçlarım son teline kadar döküldü.

Hastalık

[Kurtulduktan] sonra bir daha uslu durmadım: Kilise yakınından iki datça [ev] alıp tamir ettirdim, elimdeki bütün parayı harcadım. Çok geçmeden hastalandım. Fakat hastalığım yatak gerektirecek çeşitten değildi. Göğsüm daralıyordu; oturduğum yerde ona kadar sayamadan yerimden fırlıyor, deli gibi su boylarında mekik dokuyup ağlıyordum. O kadar sıkılmıştım ki kalbim her an ağzımdan fırlayacakmış gibi geliyordu. Tanrı, beni o mütevelli yardımcılığımdan gururlanıp suçsuz insanlara ceza kesme çılgınlığımdan dolayı cezalandırıyordu. Orada doktor yoktu. Birkaç ihtiyar büyücü kadın beni efsunlarla tedavi ediyordu ama bana hiçbir faydaları olmadı. Ta Sliven'e, Yambolu'ya[16] kadar doktor aramaya gittim; en sonunda İstanbul'a kadar vardım. Epey para sarf ettim ve bayağı borçlandım.

15 Geçici bir görevle merkezden bazı emirleri götüren ve icra yetkisi de olan kimse.

16 Bulgarların bugün de Yambol olarak andıkları kentin Osmanlı dönemindeki yaygın adı Yanbolu idi.

Koyunların Getirdiği Bela

Bu esnada Türk askeri Moskof ve Almanlarla [Avusturya ile] harbe[17] girdi. Vezir Yusuf Paşa[18] kışı Rusçuk'ta[19] geçiriyordu. Benim oğlumsa Eflak'a gitti ve domuz aldı. Bir sebepten dolayı 1400 kuruş zarar etti. Borçlarımızın çoğaldığını görünce, gitti, orduda kasapbaşının kâtibi oldu. Kısa bir süre sonra karım hasta düştü ve altı ay yattıktan sonra Tanrı'nın huzuruna intikal etti. Böylece bir masraf daha ortaya çıktı. Bir yandan asker konaklarımızdan geçiyordu, diğer yandan alacaklılar rahat bırakmıyor, paralarını istiyor, beni hapse attırmaya çalışıyorlardı. Hastalığım biraz düzeldikten sonra papaz, şifa bulmak amacıyla kocakarılara gittiğim için ayin icra etmemi üç yıllığına yasakladı. Üç yıl geçtikten sonra izin verdi ama bu defa despot[20] mü'aade etmi-

17 1787-91 arasındaki savaş, Osmanlı devletinin yenilgisini belgeleyen Ziştovi ve Yaş anlaşmalarıyla son bulmuştur.

18 Osmanlı-Rus Savaşı (1787-1791) sırasında iki kez sadrazamlıkta bulundu ve savaşa son veren anlaşmaları imzaladı. Doğum tarihi bilinmeyen Yusuf Paşa 1800'de öldü.

19 Kuzey Bulgaristan'da Tuna kıyısında önemli bir kent. Bugün Ruse deniliyor.

20 Ortodoks kilisesinde metropolitlere eş ruhani liderlere verilen ad.

yordu, çünkü oğlumdan –ona verdiği paradan ötürü– faiz olarak [hayvan] başı 84 kuruş alacağı vardı. Beni üç yıl daha ayinsiz bırakmak için

"Bana paraları ver ki ben de sana ayin iznini vereyim" dedi.

Ya papazlardan neler çektim... Kaç kez hor görüp bana hakaret ettiler. Hak ettiğim payımı vermiyorlardı, verdiklerinde ise:

"İşte bak, seni bir âmâymışsın gibi doyuruyoruz" diyorlardı.

Oysa bir zamanlar benim öğrencimdi onlar. Böyle alaylara maruz kalarak, utanç içinde yaşadım altı sene.

Vezirin ordusu Maçin'deyken,[21] kasapbaşı oğlumu bir adamla birlikte Filibe tarafından koyun toplamaya gönderdi. Oradaki ağa, koyunlar toplandıktan sonra oğlumla 20.000 koyunu orduya, 700 civarında seçme koyunu da oradan geçerken satsın diye bizim köye gönderdi. Oğlum bu işi gerçekleştirdi. Koyunları Hacı Vlasiy'le Matey satın aldılar, sonra da Edirne'ye götürüp Türklerin kurban bayramında satsın diye bir adama teslim ettiler. Fındıklı'ya[22] ulaştıklarında çobanlar aralarında kavga etmeye başlamışlar, içlerinden birini öldürmüşler. Oranın sultanı onları yakalatıp hapse atmış, koyunları da kendisine almış. O günlerde Türk askerleri ordudan kaçmasın diye dağ geçitlerini korumak üzere Edirne'den bir bostancıbaşı gönderilmişmiş. Sultan, mahpusları bostancıbaşına teslim etmiş. Bizim bundan haberimiz yoktu. Bir gün köyümüze yirmi bostancı geldi ve koyunları kimin sattığını sordu. Bizim ihtiyarlar:

"O koyunlar papazın daçasında satıldı, ona sorun, kim satmış kim almış o bilir, biz bilmeyiz" demişler.

Bunun üzerine beni çağırdılar ve o zalim bostancıların eline teslim ettiler. Beni ve iki kişiyi daha Sliven bostancıbaşısına götürdüler. Oraya ulaştığımızda [bostancıbaşı] Kızanlık'a[23] doğru yola çıkmak üzereydi. Bizi orta çavuşa teslim etti ve ova üzerinden Koriten'e[24] doğru hareket etti. Temmuz ayının yirmi üçüncü günüydü. Hava sıcak ve ateş gibi yakıcıydı.

21 Romanya'da Tuna Irmağı üzerinde, İbrail'in (Braila) karşı kıyısında yer alan, Osmanlı döneminde önemli bir müstahkem mevki.

22 Bulgaristan'da bu adı taşıyan yedi yerleşim bulunmaktadır.

23 Orta-güney Bulgaristan'da bir kent. Bugün Kazanlık deniyor.

24 Bulgaristan'ın kuzeydoğusunda bir kent.

Ellerimiz arkadan bağlı yürümeye zorladılar. İki saat kadar yürüdükten sonra sıcaktan durmak zorunda kaldık, çünkü onlar atlı biz yayaydık. Onlara nasıl ayak uydurabilirdik ki? Hacı Vlasiy daha ihtiyar olduğu için düşüp bayıldı. Orta çavuş, biraz gerimizden gelen bostancıbaşına bizi ata bindirebilir mi diye bir soru iletti. O ise:

"Onları vurup yürüttürecek topuzu yok mu? Yürüyemezlerse ellerini kesip bıraksın!" demiş.

Bunu işittiğimizde kalbimiz yerinden oynadı. Ne yapacağınızı şaşırmıştık; aramızda konuşup çavuşa otuz kuruş vaat ettik, çünkü Türkler parayla kolay ikna olurlar. Oradan biraz uzaklaştıktan sonra bizi atlara bindirdiler ve Koriten köyüne böyle girdik. Köyde konakladılar. Bir saat kadar sonra bizi bostancıbaşının huzuruna getirdiler. Önce bana sordu:

"Bu koyunları kim sattı?

Ben:

"İslam Ağa" dedim. "Hacı Vlasiy de satın aldı."

"Peki kaç koyun sattı?"

Ben:

"700" diye cevap verdim.

"Bundan fazlasını satmadı mı?"

Ben:

"Bilmem, sadece bu kadarını biliyorum" dedim.

"Sen mi bilmiyorsun, pezevenk!" demesiyle beni hemen oradan çekip yüzüstü yere yatırdılar, üç kişi üzerime oturup çıplak ayaklarımı dövmeye koyuldu. Merhametsiz bostancı dayağından Tanrı korusun! Bir yandan dövüyor, bir yandan da soruyorlardı:

"Söyle, kaç koyun sattın?"

Artık dayanamıyordum. Kalbime hastalık çöktü.

"Bırakın, konuşacağım" dedim. Bıraktılar. Birisi:

"Konuş" dedi.

"Biliyorum" dedim, "kasapbaşının iki celep fazladan koyun sattığını. Fakat ne kadar ve kaça sattığını bilmiyorum." O zaman o:

"Gidin, bu pezevengi derhal asın!" diye bağırdı.

Ben kendimi bostancıya doğru çekiyorum, onlarsa dışarıya çekiyor. Elbisemi paramparça ettiler. Dayağı da, hastalığı da unuttum. Orada hazır bulunan birkaç ağa hemen [bostancıya] yalvarıp beni asılmaktan kurtardı. Bizlere demir zincirler vurup, 25 civarında Türk, Hıristiyan ve Çingene'den oluşan diğer mahpusların yanına koydular. Ama çoğu Maçin muharebesinde Moskof'un mağlup ettiği ordudan kaçan Arnavutlardı. Hacı Vlasiy'i de dövdüler ama benim kadar değil. Her gün o Arnavutlardan birkaçını gözümüz önünde kazığa oturttular. Bostancılar yanımıza gelip,

"Sizi de kazığa oturtacağız!" diye bizi tehdit ediyorlardı.

Sonra o ağalar bizi kurtarmak için yalvardılar ve beş gün sonra serbest bırakılmamızı sağladılar. 1500 kuruş ceza ödedik. [Bostancıbaşı] bizi azat etti ama çobanları serbest bırakmadı.

"Onları Edirne'ye gittiğimde bırakacağım" dedi.

Fakat Edirne'ye gitmeden önce istifa haberi geldi ve bizim çobanlar hapiste kalmaya devam ettiler.

Ya [çobanların] karılarından neler çektik... Köyden bir paşa geçti ve karılar bunu fırsat bilip gidip bizi şikâyet ettiler. Ne yapacaktım, başıma bir

bela daha mı gelmişti? Meseleyi duyar duymaz ormana koştum ve paşa gidene kadar iki gün orada kaldım. O çobanlar üç ay hapis yattıktan sonra kasapbaşı, vezirden bir ferman alıp çobanları serbest bıraktırdı, koyunları sultandan geri aldı; para cezasının yarısını, yani 750 kuruşu da istifa eden bostancıbaşıdan tahsil etti. Sözünü ettiğim bostancıbaşı Karınabat'tandı.[25] Adı Serbestoğlu Mehmet'ti.

Karınabat'ta Papazlık

Bütün bu olaylar olup bittikten sonra o kış evimde kaldım. Fakat despot bana ayin hakkı vermediği için papazlar sürekli beni azarlıyordu. Hiç kabahatim olmadığı halde ihtiyarlar [beni] bostancıbaşına ihbar ettiler. Oysa bütün köy işlerine büyük hizmetlerim geçmişti. Defalarca köye yardım dilemek için vezir divanına çıkmıştım. Yirmi sene boyunca çocukları-

25 Karinabad: Orta-güney Bulgaristan'da 15. yüzyılda Osmanlıların kurduğu yerleşim yeri. Bugün Karnobat adını taşıyan bir ilçe merkezi.

na okuma yazma öğretmiş ve her pazar ve bayram gününde vaaz vermiştim. Bunca emeğime, maddi manevi iyiliğime karşılık beni öldürtmek için bostancıbaşına ihbar ettiler. Hem bundan, hem de beni bir âmâ gibi doyurduklarını sürekli başıma kakan papazlar yüzünden canım iyice sıkıldı. Bu can sıkıntısından dolayı aldım başımı Ahıyolu[26] Piskoposluğu'na gittim. Piskopos, beni sevinçle karşıladı ve bana Karınabat ve on iki köyü içerisine alan bir bölge lütfetti.

Bizden para cezasını alan ve fermanla parayı geri veren Serbestoğlu'nun orada olduğunu biliyordum ama doğru hareket ettiğim düşüncesine sığınıyordum çünkü ben o koyunları ne sattım, ne aldım; benim daçamda alınıp satıldılar, hepsi bu. Oraya papazlık yapmaya gittiğimde yörenin Hıristiyanları buna çok sevindiler. Mart ayından Kutsal Teslis bayramına kadarki vakit huzurlu geçti. O gün bostancıbaşına tekrar eski makamına geçme emri geldi ve o derhal hademelerini gönderip beni yakalattı, korkunç bir hapse attırdı. Dört gün boyunca hiç zarar vermeden beni orada tuttu, çünkü o günlerde Karınabat'ta panayır vardı ve bostancıbaşı evinde bir sultanı ağırlıyordu. Bu şartlar altında bana kötülük etme şansı yoktu. Tek bir kısa zincire vurulmuş dört kişiydik. Ne kadar uğraşsak yatamıyorduk; iki kişi yatsa diğer ikisi ayakta kalıyordu. Bostancılar yanıma gelip küfrediyordu:

"Sultan gider gitmez seni kazığa oturtacağız, bostancıbaşıdan ceza parasının nasıl geri alındığını öğrenesin diye!"

Yanımıza bir tek Hıristiyan bile sokmuyorlardı. Bir manda misali öldürülmeyi bekliyordum. Beşinci gün sultan aldı başını gitti; giriş kapısından ayağını dışarı atmasıyla birlikte bostancıbaşı yanıma geldi:

"Doğru söyle, adın ne?" dedi.

İstediği cevabı verdim. Hakkımda ilam alıp beni idam ettirmek istiyordu. Panayır için kasaba ve köylerden buraya toplanan Hıristiyanlar, bunu duyduklarında akın akın yalvarmaya geldiler. Adamlar onun sevdiği bir adama, kadınlar da annesine yakardılar. Bunun neticesinde annesi, katlimle Hıristiyanları gücendirmesin diye beni kendisine bağışlamasını diledi. O hunhar ölümden beni bin bir yakarışla kurtardılar. [Bostancıbaşı] be-

26 Ahyolu. Bulgaristan'da Karadeniz kıyısında kent. Antik adı Anhialo. Bugün Pomorie olarak anılıyor.

ni öldürmeye yemin ettiği için o gün benim yerime bir Yörük katili kazığa oturttu; ondan geri aldıkları ceza parasını ise yine benden aldı.

Asılmaktan Nasıl Kurtuldum?

Bu olayların üzerinden fazla geçmemişti ki başımı bundan daha korkunç ve muazzam bir bela sardı. Benim yöremde Şihlari[27] diye bir köy vardı. Orada Ahmet Giray[28] adında bir sultan oturuyordu. Eşi bir han kızıydı. Bu sultan, o köyde yaşayan ve Kovancıoğlu Yuvan diye bilinen bir çorbacının Hıristiyan kızına vurulmuş ve onu kuma olarak almak istemiş. Han kızı olan eşi üzerine kuma alınmasına müsaade etmediği için, o, zavallı kızı dört-beş sene boyunca böyle tutmuş. Ne alıyor, ne de evlenmesine izin veriyor. Bir gün bir düğün merasimi için Karınabat'a çağırıldım. Kızın nereden olduğunu sorduğumda, sultanın kuma olarak almak istediği kızın bu olduğunu ve artık evlenmesine izin verilmesi üzerine onu buraya getirdiklerini söylediler. Ben de inandım ve nikâhı kıydım.

Üç gün sonra öğrendim ki sultan, kızın babasını öldürmek için kovalıyormuş. O kaçınca erkek kardeşini tutuklamış, sopadan geçirmiş ve para cezasına çarptırmış. O zaman endişelendim ve büyük şüpheye düştüm. Sonra aziz havariler Petros ve Paulus gününün ayinini yönetmek üzere Kosten adındaki köye gittim. Bütün Karınabat kazasında sadece o köyde bir kilise var. Miloş adında bir adam geldi ve acil bir iş için beni çağırdı. Öğleden sonra kalkıp Miloş'un refakatinde yoluma devam ederken baktım ki biraz ötede, tarlada kadın erkek ekin biçiyorlar, başlarında da iki atlı Türk duruyor. Biz yoldan geçerken atlılar bizi yanlarına çağırdılar. Yanlarına yanaşırken Miloş:

"Bu sultan" dedi.

Hemen koştum, elini öpmeye çalıştım.

"Bu köylerin papazı sen misin?" diye sordu.

"Bendenizim" diye cevap verdim.

"Kovancı kızının Karınabat'ta nikâhını kıyan sen miydin?" dedi.

27 Şıhlar/Şeyhler: Karinabad'a bağlı köy. Bugünkü adı Raklitsa.

28 Kırım hanları ailesinin bugün Bulgaristan ve Türkiye toprakları içersinde geniş çiftlikleri vardı. Sözü edilen kişinin 1783'te Kırım'ın Rusya istilasına uğramasından sonra burada yaşadığı anlaşılıyor.

"Ben buranın yabancısıyım, yeni geldiğim için Kovancı'nın kızını tanımıyorum" dedim.

O hemen silahını kaldırdı ve dipçiğiyle iki kez sırtıma vurdu. Sonra tabancasını bana doğrulttu. Çok yakınında olduğum için tabancasına asıldım. Bunun üzerine o kendi [adamına] seslendi:

"Durma, git ip getir, şu pezevengi asayım!"

Adam da gitti atımın iki katlı yularını alıp boynuma attı. Orada bir söğüt ağacı vardı, derhal ona tırmanıp yularla beni yukarıya doğru çekmeye başladı. Ama ellerim bağlı değildi ya, yuları tutmuş aşağıya doğru çekiyor, bir yandan da sultandan aman diliyordum. O ise atının sırtından büyük bir öfkeyle Miloş'a bağırdı:

"Bre koş şu pezevengi kaldır!" dedi.

Miloş, benim adıma yalvarmaya başladı, fakat sultan silahın dipçiğiyle yüzüne vurup çenesini parçaladıktan sonra yüzünü söğüt ağacına doğru döndürüp silahını kendi adamına yöneltti ve:

"Bre ipi niçin çekmiyorsun, seni şimdi söğüt ağacından indireceğim!" diye bağırdı.

Adam [yuları] yukarıya doğru ama ben de ellerimin bağlı olmamasından faydalanıp aşağıya çekiyordum. Sultan gözlerini yukarıya kaldırdığında, arkadaşım Miloş tabana kuvvet oradan kaçtı ve artık beni kaldıracak insan kalmadı. O zaman sultan [adamına]:

"İn aşağıya, köye gidip orada asalım ki herkes görsün" dedi.

Sonra atımı peşimden sürmek için dizgini elime verdiler. Birisi beni boynumdaki iple sürüklemeye başladı. Sultan ise peşimden geliyor, bana küfrediyordu:

"Ben seni öldürmeyip kimi öldüreceğim! Sen git bana ait karıyı gâvurla evlendir!"

Susmuştum, çünkü hayatımdan umudumu kesmiştim. Kırdan geçiyorduk; dizime kadar yükselen zararlı otlar ve dikenler yürümemi aşırı zorlaştırıyordu. Kaç defa düştüm... O [sultanın adamı] ise ipe asılıyor beni neredeyse boğuyordu. Ardından küfrederek gelen sultan tabancasıyla sırtıma ateş etmeye çalıştı, ama silah patlamadı. Sonra tekrar denediğinde ateş aldıysa da, ya sarhoş olduğu için nişan alamadı ya da ıskaladı. Yola ulaştığımızda [adamına]:

"Dur" dedi.

Biz de durduk. O zaman silahını doldurup karşıma dikti ve:

"Gâvur" dedi, "şimdi derhal imanımıza geleceksin, aksi halde şu saat dünyaya veda edeceksin."

Elden ne gelir. Ölüm korkusundan ağzım kurudu ve doğru düzgün bir çift laf edemedim. Sadece:

"Efendim" dedim, "silahla imana gelinir mi hiç... Bir papazı öldürüp de dünyadan aferin mi bekliyorsun!"

Silahını bana doğru dikmiş düşünüyordu. Sonra bana:

"O gelini eşinden ayıracak mısın?" dedi.

"Doğruyu söylüyorum. Karınabat'a gider gitmez onları ayıracağım." cevabını verdim.

"Yemin et" dedi. Ben de ölüm korkusundan yemin ettim:

"Vallahi de billahi de ayıracağım."

O zaman, adamı da yardımcı oldu:

"Efendim" dedi, "ayırmaya ne gerek var, onları aforoz etsin yeter. O [gelin] kendi isteğiyle kaçacak ondan."

O vakit [adamına] şöyle dedi:

"Öyleyse salıver gitsin yoluna."

Atıma binip öyle bir sürdüm ki, iki saatlik mesafedeki Sigmen köyüne çeyrek saatte ulaştım. Orada peş peşe üç-dört kadeh sert rakı içtim; oturduğumda birden korkuya kapıldım ve hummalı gibi titremeye başladım. Bir saat sonra oraya Miloş da geldi. Beni gördüğünde hayretler içinde kaldı. Yaralı yüzünü tutarak:

"Oh, Peder, hayatta mısın!" dedi. "Ben oradan kaçtığımda uzaktan çok baktım söğüt ağacına astılar mı diye, ama yoktun. Fakat ateş seslerini duyunca kendi kendime, işte dedim, bu dünyayı terk etti fakir papaz Stoyko."

İşte başımdan böyle zorluklar ve ölümcül korkular geçti, işte başkaları yüzünden böyle çileler çektim. Orada bir seneyi tamamladıktan sonra Karabunar'a[29] gittim ve orada da bir sene kaldım ama hiçbir sorun yaşamadım ve orayı terk ederken, Hıristiyanlar ardımdan ağladı. Bir yıl daha kalmamı istiyorlardı, fakat buna imkân yoktu, çünkü oğullarımız Kotel'den Arbanasi'ye taşındılar ve benim onlarla birlikte olmam gerekiyordu.

Vraça[30] Piskoposu Oluyorum

13 Mart'ta kalktım Arbanasi'ye gittim. Temmuz ayına kadar boştaydım, sonra iki ay kadar bir manastırda kaldım. O günlerde Vraça Piskoposu

29 Karapınar: Orta-güney Bulgaristan'da bugün Burgaz ilinin on ilçesinden biri. Bulgarlarca Karabunarska deniyor.

30 Kuzeybatı Bulgaristan'da bir kent. Osmanlı döneminde daha çok İvraca denirdi.

Kir Serafimi Efendi hasta vaziyette oraya geldi, birkaç gün geçirmeden de vefat etti. Aradan bir iki gün daha geçtikten sonra herhangi bir manastırda iş bulmak için Tırnova'daki[31] piskopos yardımcısı Kir Gregorias'a gittim. Bana:

"Sen manastır işini bir tarafa bırak" dedi, "çünkü biz seni Vraça piskoposu yapmak istiyoruz."

Ben reddetmek için, böyle bir unvana layık olmadığımı söyledim. Bir yandan ihtiyarım, yaşım 54, öbür yandan da duyduğuma göre o piskoposluk bölgesi çok sayıda küçük köylere dağılmıştır ve bundan dolayı büyük hizmet gerektirmektedir. O ise:

"Mutlaka seni tayin etmek istiyoruz" diyordu.

Böylece, bu konuştuklarımızın üzerinden on beş gün geçti. Tam Çarmıh Günü'nde evimize arkiyediyakonos Kir Theodosius geldi ve:

"Bak Peder" dedi, "bu kadar gündür seni piskopos olmaya davet ediyoruz istemiyorsun. Şimdi de sayın arkiyemandrit [Matheus adındaydı] beni gönderdi. Yanındaki dört piskoposu ve Şûra Vraça piskoposluğuna seni layık gördüler. Düşün ve bir cevap ver. Olmak istiyor musun istemiyor musun, çünkü bunun için geldim. Dinle Peder, biz yirmişer yıllık hizmet-

31 Kuzey Bulgaristan'da kent. Bugün Veliko-Tırnovo adını taşıyor.

ten sonra bile piskoposluğa layık görülemiyoruz. Bazıları para veriyor, dilekçeler bırakıyor. Sana ise bu kısmet hizmetsiz, para ödemeden ve arzuhalsiz ayağına gelmiştir."

Ben, ne cevap versem diye düşünürken, çocuklarım:

"Baba niçin ricalarını kabul etmek istemiyorsun? Bizim de bir piskopos babamız olsun!" diye tutturdular.

Onların sözlerine kapılarak ikna oldum ve kabul ettim ve arkiyediyakonos elimi öpüp gitti. Sonra yanında piskoposların da bulunduğu metropolitin huzuruna çağrıldım. El öptüm. Günlerden perşembeydi. Metropolit:

"Pazar günü arkiyereyliğe atanmaya hazır ol" dedi.

Ama ne tesadüf: Papazlığa 1762'nin Eylül ayının birinde bir pazar gününde atanmıştım; arkiyereyliğe ise 1794'ün [yine] Eylül ayının 17'sinde, [yine] bir pazar gününde atandım. O zamanki arkiyerey Kir Gedeon'un Kotel'de beni [papazlığa] atarken giydiği elbisenin aynısını şimdi arkiyerliğe atarken bana giydirdiler. Arkiyerey olduğum o gün metropolitlikte büyük sevinç yaşandı. Bizim evde de yemek sofrası ve karşılama müthişti. Sonra hazırlanmak üzere, İstanbul'dan ferman ve atama emri gelene dek üç ay Arbanasi'de kaldım.

Pazvantoğlu[32] İsyanı

Piskoposluk bölgeme [13] Aralık'ta hareket ettim; sert bir soğuk ve kar vardı. Niyetim, piskoposluk bölgeme Noel'e kadar ulaşmaktı ve Plevne'ye ulaştığımda, Hıristiyanlar böyle bir havada Vraça'ya gitme cesaretime hayret ettiler. İşte huzursuzluğa yol açan ilk söylentiler ortaya [böyle] çıktı. Ben de sorayım dedim:

"Vraça hakkındaki bu huzursuzluğun sebebi ne?"

Pazvantoğlu ile Genç Ağa'nın ve onları Vidin'den[33] kovan Hamamcı-

32 Vidin âyanı. Ömer Ağa'nın oğlu. 1758-1807 tarihleri arasında yaşadı. Babasının Yusuf Paşa tarafından idamı üzerine başkaldırdı. 1789'da affedildi. Daha sonra zorla Vidin'i ele geçirdi Egemenliğini tüm Batı ve Orta Bulgaristan'a yaydı. Üzerine gönderilen devlet güçlerini bozguna uğrattı. 1799'da affedildi. Vezirlikle Vidin muhafızı oldu. Sonra bir kez daha ayaklandı. Yeniden devletle uzlaştı. Ölümüne kadar gücünü korudu.

33 Kuzeybatı Bulgaristan'da Tuna kıyısında kent. Latince adı Bononia. Bugün ise adı Bdin imlasıyla yazılıyor.

oğlu'nun arası bozukmuş. Onlar da Pazvantoğlu'yla muharebe etmek üzere bazı Türk ve Arnavutlardan oluşan bir ordu toplamışlar. Fakat Pazvantoğlu'nun ordusu yüzünden Vidin kazasına geçemedikleri için Vraça köylerinde kalıyorlarmış.

Bu durumda Vraça'ya nasıl gidebilirdim? Plevne'de[34] üç gün daha kaldıktan sonra dördüncü gün Vraça'ya doğru hareket ettim. Önden [geçeceğimiz] köylerde asker varsa bizi karşılayıp Plevne'ye dönmemiz için haber verecek köylüler gönderdim. Böylece Vraça'nın yarı mesafesinde bulunan Krinlari köyüne ulaştık. Gece yarısı [köylüler] geldi ve şunları anlattı:

34 Kuzey Bulgaristan'da kent. Roma döneminden beri önemli bir yerleşim yeridir. Bugün Pleven olarak anılıyor.

Koyunlar köyünden bir saat uzaklığında bulunan Braniçe köyüne Pazvantoğlu'nun 400 *pandur*'u[35] gelmiş. *Pandur*'un ne olduğunu bilmeyen bizleri bir korku kapladı; yola nasıl devam edeceğimizi merak ediyorduk. Bana refakatçiler bulsunlar diye [adamlar] gönderdim, fakat korkudan ve havanın soğukluğu yüzünden kimse gitmek istemiyordu. Öğle vakti oldu [adamlardan] kimse yok. Bense *pandur*'lar saldırıp bizi soyar diye korkuyordum. Bir Türk bulur bulmaz o köyden ayrıldık ve Vraça'ya yaklaştığımızda baktık ki Vraça'dan bize doğru büyük bir ordu geliyor. Kimin ordusu olduğunu anlayana kadar ne korkular yaşadık... Meğer gelenler, Vraça köylerini soyup soğana çeviren askerleri kovmak üzere çıkan Vraçalılarmış.

Piskoposluğuma nihayet ulaştım. Bir hapishaneden farklı değildi. Olsun! Hıristiyanlar beni sevinçle karşıladılar. Pazarları ve bayramlarda Bulgar dilinde öğütler verdim. Hıristiyan halk, diğer piskoposlardan bizim dilimizde böyle öğütler dinlemediği için, beni bir filozof olarak kabul ediyordu. Köyleri geziyor, miri parasını topluyordum; fakat geleneğe göre

35 Macarca: bekçi, gardiyan.

[piskoposa] verilen yardım çok azdı, çünkü bütün Bulgaristan'da o yıl büyük açlık vardı: Bir okka un yirmi paraydı. Gelecekte Tanrı bereket verirse yardım etmeyi vaat ediyorlardı.

Vraça kazasını hallettikten sonra, temmuz ayında [vergilerini] toplamak üzere Plevne'ye hareket ettim. Plevne'ye yaklaştığımız zaman, geleceğimizi haber versinler diye adamlar gönderdim. Karşımıza birkaç papaz çıktı.

"Piskoposum, şimdi Plevne'ye gelemezsin, çünkü içeride kim âyan olsun diye Topuzoğlu ve Nalbantoğlu muharebe ediyor ve hiçbir Hıristiyan evinden dışarıya adımını atmıyor" dediler.

Biz de geceleyin gizlice yola çıktık ve Plevne'nin etrafından dolanıp geçerken uzaktan silah sesleri işittik. Geçene kadar ne korkular çektik... Oradan da Arbanasi'ye gittik.

Veba Salgını

Ben piskoposluk bölgesinden çıktıktan sonra o yıl takdir-i ilahiyle veba salgını başladı ve bölgedeki bütün kasabaları, köyleri sardı. Günahlarımız yüzünden, hastalığın uğramadığı bir köy kalmadı. Ölüm korkusuyla Arbanasi'de dört ay kaldım. Vraça kazasından toplamış olduğum vergi pa-

ralarının hepsini harcadım. Ekim ayında beni almak için Plevne'den adamlar geldi ve:

"Hâlâ veba var ama ekseriyetle Türkler arasında. Hıristiyanlarda biraz olsun kesildi." dediler.

Onlarla birlikte Plevne'ye doğru yola çıktım. Yanıma bir papaz geldi, elimi öpmek istedi. Baktım yüzü alev gibi yanıyor. Benden uzaklaşırken, diğer bir papazın ona şunu söylediğini işittim:

"Piskoposun elini niçin öptün, sen vebalı olduğunun farkında değil misin?"

Gerçekten de öyleydi, çünkü o gece öldü. Sabahleyin onu defnetmek için papaz istemek üzere bana geldiler.

"Papazları göndermezsen" dediler, "biz ağaya gider ölüyü gömmek için onları zorla getirtiriz. Şimdiye kadar bütün vebalıların cenazelerinde bulundular, bu papazı da gömmemeleri için bir sebep var mı?"

Elden ne gelir... Gönderdim, gömdüler. Ertesi sabah da yanıma geldiler. Gördüm ki artık onlara karışmışım. Aklıma bir ökaristi ayini[36] yapmak geldi. Bundan gayri Tanrı ne verirse... Sonra hep birlikte Plevne ve köylerini gezdik, her gittiğimiz yerde suları kutsadık ve Tanrı bizi korudu. İki yıl böyle geçindik. Topladıklarımla miri parasını ve faizlerini ancak ödeyebildim. Harcamalarımı karşılayabiliyordum ama borçlarımı azaltamadım.

Vidin Kuşatması

1796'da Pazvantoğlu'nun haydutları hücuma geçti ve bütün köy ve kasabalara doluştu. Artık hiçbir yere çıkamıyordum. Miri paralarını tahsil etmek üzere papazları gönderiyordum ama paranın yarısını bile toplayamadılar. O sene, Rumeli Valisi Mustafa Paşa[37] 40.000 askerle Pazvantoğlu'nun üzerine yürüdü. Uzun zaman Vidin'i kuşatma altında tuttular ama ele geçiremediler. Mustafa Paşa geri döndükten sonra Pazvantoğlu'nun haydutları piskoposluk bölgeme yine doluştular.

36 Şaraplı ekmek yeme ayini.

37 Şeneklizâde Mustafa Paşa.

1797'de Kırcaalililer, Pazvantoğlu'nun adamlarıyla birleşip Vraça'ya saldırdılar. Sekiz gün kasabayı kuşatma altında tuttular ama içeriye giremediler. Bundan iki gün evvel gece vakti ben Rahova'ya[38] ulaşmak üzere kaçmıştım. O gece beygirim yüklü halde kaybolmuş, bu bana 200 kuruşa mal olmuştu. Tuna'yı geçene dek ne korkular çektiğimi bir Tanrı bilir... [Sonra] Arbanasi'ye gittim ve Kırcaalililer piskoposluk bölgemi terk edene kadar biraz orada kaldım. Sonbahara doğru da tekrar Vraça'ya gittim.

1798'de sultanın ordusu yine Pazvantoğlu'nun üzerine yürüdü; sayıları büyüktü, çünkü Rusçuk ve Varna'ya kadarki topraklar onun eline geçmişti. Kapudanbaşı,[39] askerler ve toplarla, Anadolulu meşhur Karaosmanoğlu[40] ve diğer yirmi dört paşayla, Rumeli'nin bütün âyanlarıyla İstanbul'dan hareket etmişti. 300 bin asker toplandığı söyleniyordu. Vi·lin'i altı ay kuşatma altında tuttular ve savaştılar ama hiçbir şey yapamadılar.

38 Kuzey Bulgaristan'da Tuna kıyısında kent. Bugün Oryahovo adını taşıyor.

39 Kapudan Paşa olmalı.

40 Karaosmanoğlu Hüseyin Ağa. Osmanlı devleti Pazvantoğlu'nun gücünü kırmak için 1797'de harekete geçtiğinde Anadolu âyanlarından da destek istemiş, Manisa âyanı Hüseyin Ağa da askeriyle birlikte Rumeli'ye gitmişti.

O dönemde, kaçmadığım yer kalmadı. Ocak ayında, birinci ordu geçene dek yirmi gün bir çoban avlusunda kaldım. Yollar biraz açılmaya başladığında bir gece ormanı geçerek Teteven'e[41] yollandım. Ağaçların dalları neredeyse gözlerimi kör edecekti. Orada iki ay kaldım. İlk ordu Vidin'e doğru ilerlediğinde, Teteven'den kalkıp Paskalya bayramı için Vraça'ya yola çıktım. Yolda birtakım Türkler başka birilerinin yüzünden az kalsın beni öldürüyorlardı.

O sıralarda Silahtar Hüseyin Paşa[42] Vidin'e giderken Gabrovo'yu yaktı. Yanındaki Kırcaalililer ise Arbanasi'yi soydular. Bizim ev de nasibini aldı: Ne bir tas, ne bir kaşık bıraktılar; tüm elbiselerimi, kitaplarımı aldılar, evimin her tarafını kazdılar. Evlatlarım Kotel'e, oradan da Zişlovi'ye[43] kaçmışlar.

Askerler yüzünden piskoposluğumu gezemediğim için Tırnova piskopos yardımcısıyla birlikte piskoposluğun vergilerini toplamaya, oradan da Zişlovi'ye gittim. Çocuklarımı [torunlarımı] çırılçıplak bir hasırın üzerinde otururken buldum. Onlara elbise almaya param yoktu. Ne büyük acı!..

Ağustos ayında piskoposluk bölgeme gittim. Askerler üşüşmüş, Vidin'i ele geçirmek için muharebe ediyordu. Miri paralarını toplamak üzere köyleri gezerken ne korkular çektim... Türk ordusundan kaçan deli askerler köyleri soyup soğana çeviriyor, subaşılar[ını] bile soyuyorlardı. [Bunlarla] aynı zamanda ben de köyleri geziyordum.

Nihayet Aziz Dimitrius gününde Pazvantoğlu sultan ordusunu bertaraf ettiğinde yine köylerdeyim. Vidin tarafından gelen Türkler, köylere kaçıyorlardı. Ne zorluklar ve korkular çektim... Bir defasında, Vraça'ya ulaşabilmek için dolaşmadığımız yer kalmadı. Kısa bir süre kaldıktan sonra, Ali Paşa'nın[44] 15 bin askerle Vraça'ya doğru geldiği haberini aldık. Geceleyin konakçılar geldi. Olayı işittiğimde, aynı akşam saat sekizde Vraça'dan dışarıya kaçtım. Gece karanlık, hava yağmurlu, dağ yokuşları dik .. Çerepiş

41 Kuzey Bulgaristan'da Lofça yakınlarında kent. Bugün de aynı adı taşıyor.

42 1798'de Pazvantoğlu ayaklanmasını bastırmakla görevli güçlere katılan Çirmen mutasarrıfı.

43 Kuzey Bulgaristan'da Tuna kıyısında bir kent. Önemli bir ticaret merkeziydi. Bugün Sviştov adını taşıyor.

44 1798'de Pazvantoğlu ayaklanmasını bastırmakla görevli olarak Anadolu'dan gelen kuvvetlere komuta eden Anadolu valisi.

manastırına ulaşana kadar defalarca düştüm. Manastıra vardığımda kimseyi bulamadık. Manastır kapalı; rahipler kaçmış ve nerede oldukları bilinmiyor. Papazlardan biri yolda bir köylüye rastlamış ve bir mağaraya kaçtıklarını söylemiş, o da bizi onlara götürdü. O mağarada onlarla 24 gün kaldım. Soğuk alıp hastalandım. Sonra ısındım da biraz düzelebildim.

Oradan Sofya Piskoposluğu sınırlarında bulunan başka bir manastıra doğru yola çıktım. Fakat orasının dağları dik; beygir sürülemiyor. Benimse ayaklarım ağrıyor, yaya yürüyemiyordum. İki saat yokuş yukarı, iki saat de yokuş aşağı yürüdük. İnip çıkarken ayaklarımın ağrısından gözyaşlarımı tutamadım. Orada 14 gün kaldım.

Vraça'dan mektup aldım ki Kaptan [Kapudan] Paşa Ali Paşa'yı Rahova yakınlarında öldürmüş ve askerler dağılmış. Kışı orada geçirmek üzere Vraça'ya Yusuf Paşa[45] adında başka biri gelmiş. Piskoposluk bölgesinin boş olduğunu söylemiş ve "Yusuf Paşa, iyi insan, piskoposluğuna buyur" diye yazmışlar. Fakat kar derindi, kış da sert: On saatlik yolu üç günde zor aştık.

45 Aynı harekâta katılan Adana eyaleti valisi.

Vraça'da on gün kadar rahat ettim, sonra on manga Arnavut geldi. Konaklamak için boş ev bulamayınca, 10-15 kişi piskoposluk binasına yerleşti. Yiyeceklerinden ben sorumluydum. Sadece bir odam vardı. Diğer odayı Türkler alt üst etmişti. Kıştı, bina bir piskoposluk [binası] değil, rahiplerin geceledikleri bir kilise Metoh'u olduğu için çok soğuktu. Onlardan kaçmaya fırsat buluncaya kadar ne yalanlar uydurduk... Hangi eve gidebilirdim ki? Bütün evler Türklerle doluydu. Tatar ağasının yanına koştum. Başımda yeşil sarığım vardı. Sordular:

"Sen kimsin, ne iş yaparsın?"

Piskopos desem uygun düşmeyecek:

"Şey, doktorum" dedim.

Bana çeşitli ilaçlar sormaya başladılar. Elimden geldiği kadar sorularını cevaplamaya çalıştım. Sonra akşam olduğunda bir Hıristiyana gittim. O da, evlatları arasına beni de kabul etti, çünkü gidecek başka boş ev yoktu. Benim hizmetçilerimse dışarıda kalmıştı. Soğuktan öleceklerini düşündüm. Vraça'dan dışarıya çıkmak istiyorum, fakat paşanın Arnavutları kapıları tutmuş, girip çıkanları takip ediyor. Ne yapsam, ne yapsam? Yükümü oralı iki Türkle ileriye doğru gönderdim. Sonra başıma sarık doladım; elimde bir kamçı, seyisi önüme alıp paşanın bir tatarıymışım [postacısı] gibi hızla kapıdan dışarıya fırladım. Kim olduğumu anlayamadılar.

Tekrar Çerepiş manastırına gittim. Arnavutlar piskoposluktaki bütün örtüleri ve kapları almışlar, buğday, arpa ve şarabı yiyip içmiş ve satmışlardı; artık o manastırda kalamazdık. Vraça'nın daha uzağındaki bir manastıra doğru yola çıktım. Akşamın geç bir saatinde tamamıyla terk edilmiş bir köye girdik; ne ekmek, ne de odun bulabilirdik. Sert bir soğuk vardı, uzun bir aralık gecesiydi, neredeyse soğuktan donup ölecektik. Sabah erkenden kalktık. Yol uzak, kar derindi; dört saatlik mesafedeki Karlukov manastırına iki günde ancak ulaşabildik.

Karlukov'da beş altı gün kaldım ve Noel'i de orada geçirdik. [Daha sonra] askerler gelmeye başladılar, çünkü Vidin'den geri dönüşlerinden sonra civardaki bütün kasabalarda paşalar vardı, paşaların adamlarıysa köy-

lerde yiyip içiyor ve soygunculuk yapıyorlardı. Bu manastırda da kalamazdım. Tekrar Teteven'e gittim ve orada 40 gün kaldım.

Şubat ayında gelen bazı kişiler, Kaptan Paşa'nın Plevne'de kışlayan iki bin delisinin çekip gittiğini söylediler. Bu habere çok sevindim ve Plevne'ye gittim. Fakat en zalim paşaların, Yusuf Paşa'nın Vraça'da, Gürcü Paşa'nın[46] Lom'da,[47] Silahtar Hüseyin Paşa'nın Lom'un karşısında Eflak'ta da olduğunu unutmuştum. Ya Plevne'den geçerlerse, ben nereye kaçabilirdim... Kötü bir şey yaptığım için kaçmıyordum, unvanım büyüktü: Piskopos. Zulümcü paşalar yakalasa on kese versem kurtulamam. Oysa üzerimde yüz kuruş bile yok.

Haremde Nasıl Gizlendim?

Plevne'de Ölüler Günü'nde[48] ve *Sırnı Petik*[49] cumasına kadar sakin oturdum. Akşamın geç saatlerinde Gürcü Paşa'nın delileri[50] geldi; kapıları kırıp girdiler. 12 atlı deli de bizim konağımıza dayandı. Bizde ne ekmek, ne arpa, ne ot, ne de saman olduğu için yalvarıp para verdik; onlar da başka bir eve giderken ertesi sabah dört bin askerle Gürcü Paşa'nın geleceğini söylediler. Peki ben nereye kaçabilirdim? Dışarıda hiçbir yere gidemezdim, Hıristiyanların evinde kalmam da imkânsızdı. Paşanın bir iki gün kalıp ayrılacağını düşünerek, gittim bir Türk haremine gizlendim.

Fakat düşündüğüm gibi olmadı. [Paşa] on gün kaldı ve o ayrıldıktan hemen sonra, aynı gün, altı bin askerle Hüseyin Paşa geldi. Boş bırakılmadık Hıristiyan ve Müslüman evi kalmadı. Haremdeki kadınlar çığlıklar attı, ama kim dinler... Bizim konağımıza da geldiler ama atlarına yer bulamadıkları için beğenmediler. Evi gezip dolandıklarında o kadar korktum ki,

46 Aynı harekâta katılan Rumeli eyaleti valisi Gürcü Osman Paşa.

47 Kuzey Bulgaristan'da Tuna kıyısında kent. Önemli bir iskeleydi. Pulmuye ve Lom-palanka adlarıyla da anılır.

48 Hıristiyan inancına göre kasım ayının ikinci pazar gününde kilisede yapılan ayinde yıl içinde ölenlerin adları okunur, ruhlarına dua edilir ve şehitlik ziyaretine gidilir.

49 Altı hafta süren perhiz dönemine girerken gerçekleştirilen karnavaldan önceki cuma günü.

50 Aslı delil, yol gösteren, kılavuz olan kelimenin bozulmuş biçimi. Bunlar Osmanlı ordusunun özellikle Rumeli'deki hareketlerinde önemli rol oynadılar.

ta başkadının yanına kadar koştum. O da, âdet gereği; görmeyeyim diye yüzünü öbür tarafa çevirdi.

Bu paşa da on beş gün kaldı. Böylece Türkün hareminde 26 gün kalmış oldum. Büyük bir açlık vardı. Türklerde ise yiyecek bir şey yoktu; çarşı kapalıydı ve her Hıristiyanın evinde Türkler bulunuyordu. Kimin aklına gelirdi bana yemek getirmek? Oranın insanları piskoposlarına hürmet duyacak kadar terbiyeli de değildiler. Yemek bir yana, günlerce ekmeksiz kaldım, çünkü bu [evinde kaldığım Türk] fakirdi, çoğu zaman mısır ekmeği yerlerdi. Sadece biraz ekşi lahana çorbaları vardı, başka da bir şey yoktu.

Biri beni ihbar edecek diye ne korkular çekmiştim... Benden büyük fidye isteyeceklerdi, alamayınca da, biliyordum, öldüreceklerdi.

Askerler gittikten sonra haremden dışarıya çıktım ve epitropumun [yardımcımın] evine gittim. Aradan üç gün geçmemişti ki şehirde büyük bir huzursuzluk meydana geldi. Ne olduğunu sorduğumuz zaman, bize;

"Şehrin dışına Kırcaalililer gelmiş ve mutlaka şehre girmek istiyorlarmış" cevabını verdiler.

Baktım ki Türk ve Hıristiyan kadınları değerli eşyalarını almış, ağlayarak daha muhafazalı olan Türk mahallesine doğru koşuyorlar. Yardımcımla karısı derhal birkaç eşya toparlayıp evlerinden kaçtılar. Ya ben nereye kaçabilirdim? Bazı kimseler sağlam taş duvarıyla çevreli bir hana gitmemi tavsiye ettiler. Orada çok sayıda Türk de bulunduğu için, Kırcaalililer orayı ele geçiremez dediler. Ben de o hana gittim ve Kırcaalililer Tırnova tarafına geçene kadar orada 15 gün kaldım.

Oradan Oraya Kaçarken

İşte Aziz Lazarus günü de geldi. O gün handan çıktım, Kudüs Metohu'na gittim. Paskalya arifesindeki haftayı huzurlu geçirdik. Paskalya'da ayini bizzat ben yönettim; çok neşeliydik. Dokuzuncu saatte, geleneği yerine getirmek üzere akşam ayinine gittik. "İsa dirildi!" tebrikleriyle birbirimizle öpüşmeye başladığımız vakit, şehrin sarsıldığını duyduk; her taraftan çığlıklar ve ağlama sesleri yükseliyordu. Kilisede kaç kişi varsa hepsi de dışarıya fırladı. İçeride piskoposluk giysilerine bürünmüş sadece ben kaldım. Dışarıdan gelen çığlık ve ağlama seslerini duyuyordum, fakat bunun ne gibi bir musibet olabileceğini bilemiyordum. Ayrıı zamanda dışarıya çıkmaya da cesaret edemiyordum, çünkü kilise duvarları alçaktı ve avlu her taraftan görünüyordu. O anda gökyüzünden ceviz büyüklüğünde dolu yağmaya başladı ama fazla sürmeden dindi.

O zaman kiliseye bir papaz geldi ve iki bin civarında Pazvantoğlu haydıdunun geldiğini, kapıları kırıp bizim Metoh'a yerleştiklerini ve bütün eşyalarıma el koyduklarını söyledi. Bu durumda nereye gidebilirdim? Başım döndü. O esnada orada çuhadarları ve bostancılarıyla ve 60 civarında çobanla Beylikçi [?] Kir Konstantin bulunuyordu. Usullere göre "beylik"

için koyun toplamaya gelmişlerdi. O [papazı] ona gönderdim; adamları gelip beni kiliseden aldılar ve konağına götürdüler. Orada 19 gün kaldım. Pazvantoğlu'nun adamları da konaktaydı. İçip içip kötülük ediyorlardı. Bundan ötürü Kir Konstantin, ağası Goşaniçeli Halil'den iki kişi aldı. Bizimle oturuyor, bizimle birlikte ekmek yiyorlardı. Dışarıdan Kırcalililerin da geldiği oluyordu. Ben aralarındayken başımda Eflak kalpağı taşıyordum. Bana "yazıcı Stoyan" diye hitap ediyorlardı. Ne bir şey okuyabiliyor, ne de dua edebiliyordum.

Bir gün Çorbacı Konstantin bana:

"Biz, dedi, "Tırnova'ya gideceğiz, ama Eflak üzerinden; çünkü Kırcaalililerden sakındığımız için doğrudan doğruya gidemiyoruz."

Ben ne yapacağımı düşünmeye başladım. Plevne'de Kırcalililerin arasında tek başıma kalsam olmuyor, Vraça'ya gitmeye cesaret edemiyordum. Onlarla Eflak'a gitsem orada ne yapardım? Canım Vraça'ya gitmek istiyor, fakat yolda bana ihanet edeceğini düşündüğümden kendime bir Türk yasakçı[51] tutamıyordum. Sonuçta çorbacı Konstantin'den bir Hıristiyan [adamını] aldım ve gece vakti oradan ayrıldık. Mayıs ayının gecesi kısadır; dört kişi dere tepe yolumuzu göremeden yürüdük. Bir ara İskır Nehri'ne çıktık. O nehir sandalsız kesinlikle geçilemezdi. Karşı tarafta Koyunlar köyü vardı. Bağırdık çağırdık ama nehrin gürültüsü yüzünden sesimizi duyuramadık. Ortalıkta kimsecikler yoktu. Artık akşam olmuş ve yağmur çiselemeye başlamıştı. Köyde Pazvantoğlu'nun haydutları olur da duyar diye ateş etmeye cesaret edemedik. Ne yapsak acaba diye düşünürken bir sığırtmaç gördük. Bizi tanıdı ve köye haber vermeye gitti. Sandalla birileri geldi. Ne var ki o sandal tam bir ölüm teknesiydi. Sandala ancak üç-dört kişi sığıyor, atların ise çıplak halde [eğersiz ve koşumsuz] yüzerek geçmeleri gerekiyordu. Atları yüzdürmeye çalışırken bir tanesi geriye, ormana doğru kaçmasın mı! Tanrım, ne yapabilirdik? Hava iyice kararmıştı. Diğer atlar karşıya geçti, bu ise ormana girdi: Onlara mı göz kulak olalım, bunu mu takip edelim? O ölümcül nehri gecenin karanlığında geçmeye çalışırken hepimiz az kalsın boğulacaktık. Neyse ki Tanrı'nın izniyle at fazla uzaklaşmadan dönüp

51 Osmanlı döneminde koruma görevlilerine verilen ad.

diğerlerinin yanına gitti. Nehri geçtikten sonra gözlerim biraz açıldı [ferahladım], çünkü Vraça tarafında o kadar Kırcalili korkusu yoktu.

Vraça'ya gittik ve o yaz Aziz Dimitrius gününe dek orada kaldım. Hiçbir şekilde [şehir] dışına çıkmaya cesaret edemiyordum. Aziz Dimitrius günü Plevne'ye gittim. Pazvantoğlu'nun haydutları oradaydılar. Aziz Nikolas gününe kadar da orada kaldım. Bu esnada papazlar miri parasını topladılar. Sonra gördüm ki [Pazvantoğlu haydutlarının] sayıları Plevne'de gittikçe artmaya başladı; başıma bir bela açarlar diye kaygılanmaya başladım. 1799'un Aralık ayında Plevne'den Tuna'yı geçip tekrar Eflak'a ulaşmak üzere Niğbolu'ya[52] gittim, fakat Tuna'nın iki kıyısı da donduğundan karşıya geçilemiyordu. Bundan dolayı Niğbolu'da altı gün bekledik. Sonra duyduk ki Niğbolu'ya Gâvur İmam[53] geliyormuş. Korktum ve bizi Tuna üzerinden geçirmeleri için çok para verdim. Ama ne çok korktuk! Buz delindi ve atların birisi çöküp boğuldu. Diğer atları bağlayıp buzun üzerinden tahtayla çektiler. Zimniç'e ulaşana dek soğuktan ölecektik. Eflak toprakları çıplak: Ne yol belli, ne yer. Altı saatlik yolu üç günde zor kat ettik.

Sene 1800'de sultanın ordusu Pazvantoğlu'nun üzerine bir daha yürüdü. Eflak'tan Bükreşli Muruz Bey,[54] Türk tarafından da paşalar. Bunun sebebini anlatayım: Vırbitsa'da Almanları[55] Gürgüv'de[56] mağlup eden ve bundan dolayı kibirlenip Türk ordusuyla Şumnu'da konaklayan vezire baş eğmeyen bir sultan vardı. Vezir, [sultanın] saraylarının yıkılmasını emretti. O da Moskof'a kaçtı ve orada altı sene kaldı. Sonra Moskof eliyle İstanbul'a gitti. [Sultan] ona saraylarını yeniden yaptırmasını söyledi. Vırbitsa'ya dönerken Türk ve Hıristiyanlardan oluşan bir ordu toplayıp Vidin'e gitti. Pazvantoğlu'yla neler konuştuklarını bilmiyorum ama söylentilere göre kendisinin sultan, Pazvantoğlu'nun da vezir olması konusunda anlaşmışlar. Bunun için midir, başka bir sebepten dolayı mı [bilmem] Vidin üzerine yine asker yürüdü.

52 Kuzey Bulgaristan'da Tuna kıyısında kent. Antik adı Nikopolis. Bugün Nikopol deniliyor.

53 Pazvantoğlu ile aynı dönemde Kuzey Bulgaristan'da eşkıyalık yapan bir çete reisi.

54 Boğdan Voyvodası Aleksandr Mavrozi Bey olmalı.

55 Avusturyalılar.

56 Tuna'nın bugün Romanya topraklarında kalan kuzey kıyısında önemli bir müstahkem mevki. Osmanlı dönemindeki adı Yergöğü. Bugün Giurgiu olarak anılıyor.

KALİNİK BANA NASIL OYUN OYNADI?

Ne yapacaktım? Harçlığım kalmamıştı. Benden miri parası istiyorlar; gitsem kötü, gitmesem yine kötü. Miri parasını toplamak için önce Vidin paşasından yetki almam gerekiyordu. Halbuki [Tırnova] metropoliti ve piskoposlar olmadan, tek başıma yetki almama imkân yoktu. Eflak'ta, Markutsa manastırının baş rahibi Kalinik adında biri vardı. Lakin ters bir adamdı; kimseye, özellikle de Macar-Eflak piskoposuna baş eğmiyordu. Bunun üzerine sonuncusu [Piskopos] bir hükümle onu hapsetmişti. Kalinik de bütün tersliğiyle ne yapmış? Vidin'e bir adamını yollayıp Pazvantoğlu'na, kendisini Vidin'e arkiyerey tayin etmesi için kırk kese altın vaat etmiş; çünkü Pazvantoğlu bir sebepten dolayı Vidin arkiyereyine kin ve nefret beslermiş. Bütün bunları bilen Rahip Kalinik bir hile düşünüp Vidin'e gitti. Pazvantoğlu oradaki piskoposu kovup bütün malına el koydu ve yerine, Vidin piskoposu olması için Patrik'ten izin almak üzere metropolitliğe Kalinik'i oturttu.

Bu Kalinik'le benim eski zamandan az çok dostluğumuz olduğu için kendisine bir mektup gönderdim. Mektupta, Pazvantoğlu'nun güvenini

kazandığına göre paşadan ya da kâhyasından miri parasını toplamama izin veren tezkereyi almasını rica ettim. O da bana:

"Vraça'ya git ve bana tezkereyi sana iletecek birisini gönder" cevabını yazdı.

Düşündüğü hilenin farkına varamayan ben, tuttum Vraça'ya gittim. Adamımı Vidin'e gönderene dek aradan birkaç gün geçti. O [Kalinik], Pazvantoğlu'nun verdiği tezkereyi benimle birlikte Vidin'e dönmesi için mübaşir aracılığıyla gönderdi.

Gittim Vidin kiliselerinde iki-üç ay hizmette bulundum. Paşanın tezkeresinde zaten Hıristiyanlara kısa bir süre için lazım olduğum, sonra hizmetimi tamamlayıp kendi bölgeme döneceğim yazılıydı. [Geri dönmek için] izin istemeye kalkıştığımda paşanın bir adamı geldi ve bana:

"Şu Kalinik piskopos olana kadar hiçbir yere gidemezsin" dedi.

Zavallı ben, ne yapabilirdim? Fena bağlanmıştım.

Vidin'de Üç Sene

Vidin'de üç sene kaldım. Ya şu Kalinik'ten neler çektim! Yanında sonuncu hizmetçisiymişim gibi muamele gördüm. Piskopos [oluşumu] bırak, beni insan yerine bile koymuyordu. Türklerle, Pazvantoğlu'nun haydutlarıyla birlikteydi, tek kelime bile söyleyemiyordum. Herhangi bir yere gitmeme izin vermiyordu; sadece kiliseye gitmeme izin vardı, o da bir papaz eşliğinde. Ama bıraksa da ayaklarımın ağrısından hiçbir yere gidemezdim. Kiliseye hep at arabasıyla gidip geldim.

O kuşatma iki buçuk sene sürdü. Ne korkular yaşadım! Ne çileler ve sıkıntılar çektim! Nihayet Vidin üçüncü defa kuşatıldı, ama kuşatanlar bu defa uzakta duruyorlardı. Plasa Paşa[57] 15 bin Arnavutla Plevne'de duruyordu. Gürcü Paşa ise bir sürü askerle Belkovitsa'da kalıyordu. Eflak tarafında ise nazır İbrahim Paşa, Aydın Paşa, Muruz Bey ve birçok asker vardı. Pazvantoğlu'nun ise üç bölük Kırcalilisi vardı. İki bin Kırcalilinin başı olan Manav İbrahim Bey, Plasa Paşa'yı mağlup edip her şeyini aldı ve Vidin'e taşıdı. Plasa Paşa ise tabana kuvvet dedi. Bine yakın askerini Vidin'e

57 Palaslı Mehmed Paşa olmalı. O sırada Çirmen mutasarrıfıydı ve eşkıya takibiyle görevliydi.

getirdiler, Pazvantoğlu hepsine birer ekmek verip gönderdi. Bir başka Kırcalili, Filibeli Kara Mustafa bir gece vakti Gürcü Bey'i bastı, her şeyine el koydu ve Vidin'e getirdi. Kırcaalililerin bölük başlarından bir diğeri, Guşaniçeli Ali Halil'di.

Bunun gibi daha birçok Pazvantoğlu haydutu sultan ordusuna karşı koyuyordu. [Ordunun] Vidin'e yaklaşmasına fırsat vermediler.

En sonunda Kırcaalililer, Pazvantoğlu'nun izniyle Eflak tarafına geçip Krayova ve köyleri yaktılar, birçok insanı kılıçtan geçirdiler. O zaman Kırcaalililerden korkan Voyvoda Mihal, Macar-Eflak piskoposu, bütün boyarlar ve Eflak piskoposları Braşov'a kaçtı. Böylece Pazvantoğlu'yla barıştılar. O vakit Pazvantoğlu, Kalinik'i elli Türkle Bükreş'e, İpsilanti Bey'e[58] gönderdi. Bey'in izniyle onu Vidin piskoposu tayin ettiler. Vidin'e gidişimden üç yıl sonra kendi piskoposluk bölgeme dönme izni talep ettim. Fakat bölgemin Kırcaalililerle dolu olması oraya gitmemi engelliyordu. Ben de Krayova'ya

58 Eflak Voyvodası Konstantin İpsilanti.

gitmeyi ve bir müddet orada kalmayı düşündüm, çünkü Vidin'den çok sıkılmıştım ve bir an önce oradan kurtulmanın yollarını arıyordum.

Piskoposluktan Nasıl Ayrıldım?

Krayova'da yirmi gün kadar kaldım ve oranın kaymakamı olan Kostaki Karaca'dan çok büyük hürmet gördüm. Krayova'da otururken, bir gün Kırcaalililerin Krayova'ya doğru ilerlediklerinin haberi geldi. O gece kaymakam, boyarlar, tüccarlar, papaz ve rahipler Krayova'yı terk etti. Piskoposlukta sadece ben kaldım. Ben de kaçacaktım ama araba bulamadım. Ne korkular çektim orada... Ama sonuçta kimse gelmedi. Sonra da herkes evine döndü.

Kırcaalililerin bölgemi terk etmediğini görünce Krayova'dan Bükreş'e, oradaki Beyler Mektebi'nde ilim tahsil eden çocuklarımın yanına gittim. Orada Dositey adındaki aziz Macar-Eflak piskoposunu ziyaret edip önünde eğildim. Hikmet sahibi yaşlı bilge beni sıcak karşıladı ve Bey e yani Voyvoda Konstantin İpsilanti'ye ve bazı boyarlara takdim edip nasıl Vidin'de üç sene kaldığımı ve ne çileler çektiğimi onlara anlattı. Beni piskoposluk binasına davet edip, orada kalmam ve sofrasında her gün hazır bulunmam için bir oda bağışladı. Ben de bütün dertlerimi onunla paylaştım: Başlangıçta nasıl aldatılıp piskoposluğu pahalıya, elli beş keseye devralmak zorunda kaldığımı; dört senedir piskoposluğuma gitmediğimi; ne para tahsil edebildiğimi, ne de mirî parasını teslim edebildiğimi, bunun faizini ödeyemediğimi ve bundan dolayı borcumun seksen keseyi aştığını; Kırcaalililer ve Pazvantoğlu haydutları bölgemi yaktığı için ortalıkta köy kalmadığını, halkın Eflak'a ve başka taraflara dağıldığını ve Sinod'un[59] [bütün bunlara] inanmayıp her şeyin tamamen ödenmesini istediğini, bu piskoposluk bölgesiyle ve bu borçla baş edemeyeceğimi anlattım.

O da bana acıdı ve Bey'e Sinod'dan benim için *paretis* yani bu bölgeden serbest bırakılmam için istifa izni alması için yalvardı. Bey de –Tanrı uzun ömürler versin– onu dinleyip Sinod'a adam gönderdi ve istifa yazısını getirtti.

59 Kilisenin ruhani işlere bakan kurulu.

Böylece korkudan ve günlük dertlerden kurtuldum. Fakat içimde bir burukluk ve Tanrı korkusu var: O cemaati omuzlarıma alıp sonra terk ettim ya, Tanrı beni cezalandırmaz mı diye endişeleniyorum. Yine de bağışlayıcı Tanrı'dan dileğim o ki, bunu dinlenmek için değil, büyük [bir] sıkıntıdan, dünyanın harap olduğuna, Vidin civarının bir barbar ve haydut yuvasına dönüştüğüne inanmadıklarından [dolayı] üzerime yükledikleri ağır borçlardan kurtulmak için yapmış olduğumu [görmesidir].

Şimdi bu yüzden, bizim Bulgar dilinde birkaç kitap yazayım diye gece gündüz çaba sarf ediyorum. Ben günahkâr, onlara kendi ağzımla faydalı vaazlar vermeye imkân bulamadığım için yazdıklarımı okuyup faydalansınlar ve Tanrı'ya, hakir bendelerinin cahilliğini ıslah etmesi ve çalışanı bağışlaması için dua etsinler ki kıyamet gününde bizlere sağ tarafta durmak nasip olsun. Amin.

Bunu bütün kalbimle sizler için de temenni ediyorum, çalışanlara karşı sizler de hoşgörülü olun. Sıhhatler olsun!

VERA MUTAFÇİEVA'NIN SOFRONİ KİTABI'NDAN SEÇMELER

Bu çok oyunlu insan dramının düğüm noktasını 1739 yılı başlarına götürebiliriz. Sahne: Kotel kasabası. Bulgarlar, esaretin zifiri karanlığında boğulurken, Kotel özgürlüklere sahipmiş. (İşte çoğul kullanınca anlamını yitiren bir kelime: Burada "özgürlükler", çok az bir özgürlük anlamındadır). Kotelliler, yolcu ve kervanları haydutlardan korumaları karşılığında bazı ufak tefek imtiyazlar elde etmişler. Kotel'e Türk yerleşmiyormuş, kasaba kendi ileri gelenleri tarafından idare ediliyormuş. Bu yöneticiler Kotel halkını mahalli yönetimin önünde temsil ediyor zaman zaman da Babıâli'ye şikâyetler gönderiyorlarmış.

***

Her şey Kotellilerin altın birikmesiyle başlamış. Bu Kotellilerden biri Celep Vladislav'mış. Dolayısıyla oğlunun hayat hikâyesinde doğal olarak sık sık paradan söz edilmektedir: Sofroni, 18. yüzyıl Kotel'inin ve kendi ailesinin ruhuna uyum sağlayarak paraya büyük önem vermiştir. Günümüzün değerleriyle onu suçlamaya hakkımız yoktur. Bulgaristan'da sermaye birikimi bu değerlere ulaşılmadan önce gerçekleşmiştir. Bu sermayenin temeli ise koyun olmuştur.

***

18. yüzyılda İstanbul hâlâ Avrupa'nın en kalabalık şehriydi. Üretici insanların bir araya gelmesiyle ortaya çıkan Avrupa şehirlerinden farklı olarak, İstanbul neredeyse hiçbir şey üretmiyor, ama aktif bir şekilde sindirim sistemini kullanıyormuş; ilk olarak ekmek, ikinci olarak koyun eti için.

Koyun, Bulgar tarihinde çok önemli bir rol oynamış. Bulgar topraklarından yüzyıllarca akan koyun sütü nehirlerinin kıyılarında sayısız mandıra ortaya çıkmış. Bulgar peynir, yağ ve kaşarı sadece Balkan Yarımadası'nı değil aynı zamanda Küçük Asya'yı, Kuzey Afrika ve Maveraünnehir'i beslemiştir. Koyun derileri ve yününden oluşan tepelerin yanı sıra nice derici, dokumacı, abacı, kaytancı ve kunduracı esnafı ortaya çıkmıştır. Her

Bulgar kadını süt sağıyor, yün eğiriyor; her Bulgar erkek de koyun kırkıyor ve peynir yapıyormuş.

***

Sofroni, sözünü ettiğimiz sermaye birikme faaliyetinin ilk belirtilerini yaşamış, hatta her kabiliyetli şahsiyet sahibi gibi onu hissetmiştir de. Kanıt: Sofroni duygularının incitildiğini düşünmüştür; onun çileleri aynı ipe –incinme hissine– dizilmiştir. İncinme hissini dile getirme hakkına sahip olduğunu ancak varlıklı biri fark edebilir. Fakir ise alınganlığını göz ardı etmek zorundadır. Fakir yazı dilinden, tarih ve nesillere hitap etme yeteneğinden yoksundur. Aceleci davrandık. Sene henüz 1739. Celep Vladislav'ın ilk oğlu doğmuştur. Adını Stoyko (Bulgarca "Duran") koymuşlar. Bu bir efsunmuş: Belki çocuk yaşamayı başarır! İki büyük ortak, Vladislav ve çocuğu olmayan kardeşi, bir gün işlerini devralıp miras olarak aldığı altınları çoğaltır diye umutlarını yeni doğana bağlamışlar.

***

Stoyko, kaderinden yakınırken, bütün doğuştan talihlilerde olduğu gibi talihinin farkında değilmiş. Oysa adil düşünecek olursa talihli olduğunu itiraf etmek zorundaymış. O zamanlarda Bulgar topraklarının çok az evladı Stoyko Vladislavov'un on bir yaşına kadar yaşadıklarına sahip olmuştur: varlıklı bir ev, ağır işlerde çalışmamak, iki dilde eğitim, zengin iaşe.

Hıristiyan azizlerin gözyaşartıcı menkıbeleri ve kahraman İskenderiye tarihi yüzünden yanıltıcı hayallere esir düşen çocuk, kendisinin kuşkusuz hak ettiğini düşündüğü her şeyi babasının vefatı ile kaybetmiştir.

***

Sofroni, dünyevi hayatının on birinci yaşından yirmi üçüncü yaşına kadar bir düzine yılını sarfettiği zanaatın adını söylememektedir. Mi.ellifin: "Beni zanaat öğrenmeye gönderdi" sözleri, bir katlanış melankolisinin açık bir ifadesidir. O zanaatı fazla önemsememektedir. Bu onun için, yaşamak aynı zamanda kabul etmek anlamına geldiğinden, benimsemesi gereken bir şart olmuştur. Büyük olasılıkla çırak ve daha sonraları kalfa sıfatıyla (şayet usta ilan edilmiş olsaydı Sofroni bunu dile getirmekten asla kaçınmazdı) koyunculukta Kotelli bir esnaf –abacı, kaytancı veya bir terzi– olmuştur.

Sofroni'nin sonradan hayatının bu on yılının neler ihtiva ettiğini belirtmemesi tesadüfi değildir: Orada Sofroni'ye özgü hiçbir şey yoktur... Etrafta hep aynı sözler: Çalışmanın temposuna işaret eden otuza yakın kelime...

***

İnsan emeğini ve insanlar arasındaki alışverişi esas alan münasebetler Stoyko'ya önce yalan söylemeyi öğretmiştir... Stoyko ikinci olarak son derece kompleks bir Bulgar yeteneğini, kendini geri zekâlıymış gibi göstermeyi, öğrenmiştir. Aptal veya budala ya da Türklerin dediği gibi ahmak. (Türklerin babayiğitliğinden ve biz de silahsızlığımız yüzünden onların babayiğitliği altında enayi rolü yapmayı öğrendiğimizden dolayı, [Bulgarca'da] bu hiç de basit olmayan hali ifade eden kelimeler de Türkçe olmuştur.) Stoyko, bu hali benimserken vicdan azabı da çekmemiş değil: Oysa azizler ve şehitler ne kadar güzel hareket etmişlerdi! Fakat bütün bu azizlerin Sliven'den de Karınabat'tan da olmadıkları Stoyko'nun gözünden kaçmamıştır: Yani bizim diyarda nadiren şehit olunmuştur; yani onların yeri burası olmamıştır. Hayat bilimlerine giriş yapan Stoyko "Ölü azizdense sağ işçi olmak iyidir!" sonucuna varmıştır.

***

Stoyko'nun hayattan öğrendiği üçüncü şey paranın değeridir. Daha ilk adım atışından beri, hep paradan söz edildiğini işitmiş, fakat paranın asıl gücünü sırtı ve elleriyle çıraklık yaptığı yıllarda öğrenmiştir. Paracıksultancık... Genç adam ondan korkmayı, onu kınamayı, peşini bırakmamayı, diş sıkarak diğerlerine kaptırmamayı da [öğrenmiştir]...

***

Sofroni, dünya yüzündeki ilk seyahatinin sebebini izah ederken "Beni zorladılar" şikâyetinde bulunuyor. Ey Bulgar! Eski zaman Bulgarlarından hiçbiri çıkıp da gerek olmadan zevkli bir şey yaptığını yazmış mıdır? Anladığımız kadarıyla eski zaman Bulgarları ilgi çekici seyahatlere hep zorlanarak çıkmış, yüksek rütbelere hep zorlanarak yerleşmiş, ziyafetlere hep zorlanarak katılmış ya da hep zorlanarak altın biriktirmişlerdir. Aralarından hiçbiri çıkıp da "Duygulandım, beğendim, şehvete kapılıp istedim!" diye yazmamıştır! Bağımsızlıktan önceki (1887) kitaplarımızın hüzünlü ve şi-

kâyet dolu sesi de buradan gelir. Dinlendirici metinler değil; açığa vurulan şikâyetler, kötü akıbetler, belaların sesi...

Biz iyi biliriz: Bu, göze gelmemek için yapılmıştır. Başından çok şeyler geçen bir halk, iyi şeylere güvenini yitiriyor ve hatta onları istemekten bile çekiniyor. Uzun süren savunmasızlık halinden ileri gelen bu kuşku duygusu, Bulgarların "Canım çekti!" demesine mani olmuştur

***

Beni zorladılar... Sofroni'nin hayat hikâyesinde ne zaman güzel bir şeyden bahsedilse bu mutlaka baskı altında yapılmıştır. Sofroni'nin İstanbul'a gitmeye karşı olmadığına inanıyoruz: Bu efsanevi başkent kimi kendine çekmemiştir ki!

Daha sonra da göreceğimiz gibi zavallı Sofroni her zaman en küçük şeyleri bile bahane edip yola koyulmaktan yana olmuştur. Onun her gezisi belalar ve tehlikelerle dolu olmasına rağmen hepsini bir yenisi takip etmiştir. Günümüz papazlarıyla kıyasladığımızda bile az sayılamayacak bu geziler o zamana, o mazlum topraklara, Sofroni'nin iyi olmayan sağlığına ve para sorunlarına tümüyle aykırı düşmektedir. Kendi göçebeliğine çoğunlukla mantıklı bir açıklama getirmekten uzak kalan Sofroni durmaksızın geziyor, geziyor. Söz konusu göçebelik ortaya ilk çıkabileceği anda, 1756'da, Stoyko'nun ailesinden bağımsız kalışıyla zuhur etmiştir.

Onun, İstanbul'daki hadiseleri anlatan sayfalarında zorlanmadan eser yok. Tam aksine satırlarında evrenin mucizelerinden duyulan büyük zevk kendini göstermektedir. Bu otuz satırda neler yok ki! Boğaz'ın kadife sırtında salınan varaklı sandallar, iskelenin üzerinde yükselen sultan köşkleri; seyirci kalabalığının kızışmış çığlıkları ortasında boydan boya zeytinyağıyla parlayan pehlivanlar; ağzını açar-açmaz kellesini uçurmakla tehdit eden kana susamış yeniçeriler; kendini tecavüzden kurtarmak için alelacele çareler düşünürken sahte suçlamalar yüzünden kilit altında tutulduğu ve yiyip içen sarhoşlarla dolu şüphe uyandırıcı Üsküdar evleri...

Sofroni, Eski Dünya'nın en parlak şehri hakkında yazdığı otuz satıra inanılmaz bir renklilik sığdırmıştır. Bütün bu güzellikleri, alçaklıkları, mahvoluşları ve çekiciliği Bulgar edebiyatında ilk defa duyduğumuz bir

sesle anlattığını duyuyoruz: Yaşama sevincinin sesi. Sofroni'nin İstanbul'u tasvir ettiği sayfacık, Bulgar ruhunun gelişmesinde büyük bir ilerlemenin ortaya çıkışı olmuştur. Nihayet bir Bulgar, kasıtsız ve farkına varmaksızın da olsa, hayattan zevk almaya ve hayranlık duyduğu şeyi renkli ayrıntılarla çizmeye cüret etmiştir. Üstelik o neşeli Bulgar, kendine dışardan ve uzak mesafeden gülünç bir kahraman gözüyle bakarak bizi de eğlendirmeye çalışmıştır. Sofroni çocukluk ve ergenlik maceralarını, âdet olduğu üzere ağlamaklı bir sesle anlatmış, fakat kendisine karşı takındığı eleştirici tavrını yarım sayfadan fazla gizleyememiştir. Stoyko İstanbul'da, artık zavallı değil gülünç biri olmuştur. "Bizler basit insanlarız" demek bir aşağılama değil, birileri burnunun altında bıçak salladığında denenmiş olan Bulgar taktiğinin ta kendisidir.

Yabancı birine, bir piskopos özyaşamöyküsünün Bulgar edebiyatının ilk laik kitabı olduğunu söylemek garip gelebilir. Daha da garip olan, piskoposun kitabın daha ilk sahnesinde "genç ve güzel yüzlü" olduğu için neredeyse sapıklar tarafından tecavüze uğrayacağını itiraf etmesidir. (Mamafih, Sofroni'nin kendini beğenmişliği burada da ortaya çıkmaktadır: O, kendini sadece yetenekli değil, aynı zamanda güzel de bulmuştur). Sofroni, Bulgarların çile çekme geleneğinden sapıp, gezip tozduğu, eğlenme lüksünde bulunduğu neşe saçan bir yaşama geçtiğini başına gelen yeni belaların hikâyeleriyle örtbas etmiştir. Burada açgözlü akrabalar, zalim çorbacılar, sinsi faizciler, Osmanpazarı kadısı ve hatta Şumnu piskoposu devreye girmiştir... Genç bir yetimin, karanlık güçlerin kurduğu bir ittifaka başarıyla karşı koyduğunu söyleyebiliriz: Üç günlük tevkife günümüz kanunları bile izin vermektedir, Stoyko ise yalancılıkla yargılanıyormuş. Ağır borcuna gelince, yüz koyunun eşdeğeriymiş.

***

Ama Stoyko, başının yeterince dertte olmadığını düşünmememiz için zaman kaybetmeden başına gelen bir sonraki musibeti, evliliğini anlatmıştır; yani zorla evlendirildiğini.

"Akrabalar zorladı..." Ey Bulgar! Başka yerlerde "para için" evlenenler mutlaka bunu inkâr etmiş, etik ve estetik sebeplerden dolayı bunun bir aşk evliliği olduğunu ileri sürmüşlerdir... Aşk, evliliği kesin olarak meş-

rulaştırır. Bulgar topraklarında ise (yine etik ve estetik –ama Bulgarca– sebeplerden dolayı) kadınlar evlenmeleri için kandırılıyor, erkekler ise evlenmeye zorlanıyorlarmış.

***

Mükemmel, zeki, tecrübeli ve fedakâr bir baba olan Sofroni'nin kaç çocuğu olduğunu, onlara hangi isimleri verdiğini, onları nasıl büyütüp okuttuğunu hikâyenin sonuna kadar zikretmemesi dikkate şayandır.

Sadece birkaç yerde geçen "çocuklar" sözcüğü...

***

Sofroni 1762'den 1792'ye, yani yirmi üç yaşından elli üç yaşına kadar süren otuz yılı yedi sayfaya sığdırmıştır...

Stoyko Vladislavov'un doğduğu kasabada geçirmiş olduğu papazlık yılları gerçek hayatının en karanlık ve deşifre edilememiş kısmını oluşturmaktadır...

Sofroni'ye göre, Stoyko kendi isteğiyle değil Kotelli çorbacılarının dayatmaları sonucunda papaz olmuştur. Niçin? Kotel'de papaz eksikliği olmadığı bilinmektedir, demek Kotel asillerinin okumuş hemşerilerinin gurbete gitmesine mani olmaları ihtiyaçtan dolayı değildir. Stoyko'nun hayatı için bu kadar önemli bir dönüm noktasının kararını kendisi dışında kim alabilir ki? Sofroni'nin sıkça tercih ettiği "zorladılar" yöntemi burada da görülüyor. Fakat iki satır sonra gerçek kendiliğinden ortaya dökülüveriyor: Papazlığa tayin olunamama ihtimali karşısında Stoyko hüzün ve kedere kapılmıştır. Oysa, Kotel'de tutsak kalmaya neredeyse zorla ikna edildiğine göre, çorbacıların hesabı çarşıya uymadı diye sevinmeliydi. Tam aksine: Stoyko, onlardan piskoposa biraz daha para vermelerini rica etmiştir. Fakat itiraf etmeliyiz ki Kotel asilleri, her ne kadar kahramanımızın bütün hayatı boyunca sinsi bir rol oynamışlarsa da, yetime karşı o kadar da kötü niyetli değillermiş. Vladislav'ın oğluyla rakibinin arasında geçen papazlık yarışmasında, çorbacılar Stoyko'nun tarafını tutmuşlardır. Burada bir zorlama değil, iyi niyetli bir yardım söz konusudur. Çünkü 18. yüzyılda yaşayan bir (bugünkü deyişle) entelektüel, ancak bir din adamı olabilirdi.

Bundan (1762 yılından) sonra, Sofroni izahı mümkün olmayan istikrarlı şahsiyetinin –aslında her yaşam için zaruri olan bir tarafını– manevi

büyüme çabalarını, imanı için çile çekmesi gerekse bile kavminin çobanı olarak gitgide mükemmelleşmesini, Hıristiyanlığın düşmanlarına karşı verilen savaşa katkılarda bulunmasını –ki bütün azizlerin yaşamları bu sayılan unsurlardan oluşmaktadır– gizlemektedir.

Osmanlı dönemindeki yaşamöyküleri hep milletleri için ölen Bulgarlar üzerine yazılmıştır. Bunlar bir zamanlar yaşamış farklı şahsiyetler olmalarına rağmen, yaşamları Kilise Kanunu'nun süzgecinden geçtiği için, birbirlerine tıpa tıp benzerler. Sofroni'nin söz konusu kanunu bilmemesi mümkün değildir. Bulgar halkının bir sonraki azizin kendi çilelerini bizzat tasvir etmesinin kabul edilemez bir durum olduğunu bilmemesi imkânsızdır. Halbuki Sofroni'nin aklına kendi yaşamöyküsünü yazma fikri (nasıl ve niçin olduğu meçhul kalacaktır) gelmiştir... Başka bir deyişle, Sofroni kendi kendini azizliğe aday göstermiştir.

Niçin olmasın? Bunu kabul etmeye hazırız, çünkü ölümünden 150 yıl sonra Bulgar Kilisesi nasıl olsa Vraçalı Sofroni'yi azizlik rütbesine layık görmüştür. Fakat sözünü ettiğimiz olay 150 yıl önce gerçekleşmiştir ve Sofroni'nin kalemi, sahibinin büyük kabiliyetinden gelen bir hafiflikle tam anlamıyla bir yenilik yaratmıştır.

Gerçek yetenek, gücünün farkında değildir; ona ne kanun, ne engeller, ne gerekçeler karşı koyabilir. Yetenek heyelan gibi bir doğa olayıdır. Sözde korkak ve zavallı olan Sofroni, ilk inanılmaz cüretinden –şehitlik halesini takınmasından– hemen sonra ikincisine kalkışarak, karakterini, yaşamda hiçbir azize yakıştırılamayacak özelliklerle donatmıştır. Üçüncü olarak da Sofroni'nin kahramanı, yaşamöykülerinde öngörülmeyen olaylara karışmıştır...

***

Bundan böyle önümüze şu iki bağımsız soru çıkmaktadır. Birincisi: Stoyko-Sofroni'nin gerçek hayatı nasıldır? İkincisi: Sofroni karakterini niçin bu şekilde tasvir etmiştir? Yani artık iki kahramanla işimiz olacaktır: İnsanla ve onun tasvir edilen karakteriyle.

***

Halk masalları sık sık papazlarla alay eder. Onlar hileci, açgözlü ve en önemlisi inançsız tiplemelerdir. Gerçekten de Bulgar papazları ruhani-

likten çok uzak kalmıştır. Tanrının terk ettiği bir toplumda onlar dünyevi liderlerin tüm özeliklerine sahip olmak zorunda kaldılar. Onların bu özelliklerini hayatın kendisi zorunlu kılmıştır.

***

Otuz yıl kilise hizmeti... Otuz yılda en az 500 bayram, 1620 pazar günü vardır; ad verme törenleri, nikâhlar, cenaze duaları ve istirahat-i ruh ayinleri; otuz yılda toplam birkaç bin eder. Köy çocuklarına yirmi yıl boyunca verilen günde en az 3-4 saat okuma yazma, hesap, Grekçe ve Türkçe dersleri, 30.000 saat gerektirir. Hapiste yattığı ve köy işlerine ayırdığı zamanları hesaba katmasak bile Papaz Stoyko'nun üstlendiği görevin ne denli zor olduğu ortadadır. Üstelik bu monoton bir görevdir. Bu sıkıntılı durum büyük bir hayal gücüne sahip, harekete susamış bir adam için ne kadar ümitsizdir.

***

Büyücü kadınlar. Papaz Stoyko'nun aklı yerinde olsaydı onları hemen kovardı. Büyücüler cadı ve avare sihirbazlardır, güçleri doğrudan doğruya şeytandan gelmektedir; sana yaptıkları iyilikler ise sahtedir ve İblis'in ordusuna girmene vesile olmaktadır. Stoyko bunların hepsini biliyordu, fakat elleri ve sesi ona itaat etmiyordu...

Kendi kendine, hazır halk onun hâlâ deli olduğunu düşünmüşken bir de İstanbul'a kadar gitmesinin iyi olacağını düşündü. Sofroni ile başkentin bu ikinci buluşmasının, sonradan anlatmasa da, mükemmel geçtiğini kolayca tahmin edebiliriz; çünkü yazar güzel maceralarını sükûnetle geçiştirmektedir. Sofroni İstanbul'a ve buradaki alacalı dünyaya –ilk gençlik gezisinden farklı olarak– bu defa yaşlı başlı bir adam sıfatıyla, merakla ve bir araştırmacı gözüyle bakmıştır. Kotel'in yeknesak yaşamından çok farklı bir yaşamın sürdüğü İstanbul'dan aldığı zevk Stoyko'nun ruhunu gençleştirmiş, bedenine şifa olmuştur; zira o sıkıntısından hastalanmıştı.

Papaz Stoyko, İstanbul ve deniz, güz rutubetine yüz buruşturmaya başladığında köyüne dönmüştür. Aslında o, güze rağmen daha da kalmaya gönüllüdür ama parası tükenmiştir. Tüm parasını, aklı havada bir delikanlı gibi Üsküdar'da, Marmara Adaları'nda, üç katlı hanlarda ve Haliç kahvehanelerinde harcamıştır. Aslında Stoyko yeniden borçlanmıştır; çünkü o her zaman kazanmadan harcamakta acele etmektedir. Zengin bir ailenin

çocuğu olan Stoyko ayağını papaz yorganına göre uzatmasını hayatı boyunca öğrenememiştir. O yorgan ayağına çok kısa gelmesine ve hayatı boyunca faizciler tarafından takip edilmiş olmasına rağmen hiçbir zaman ferah bir hayat yaşamaktan vazgeçmemiştir.

Bilindiği gibi hayatımızın iyi günleri sayılıdır. Stoyko'nun Kotel'e dönüşünden sonra sıra bir yağmur gibi yağan kötü günlere gelmiş...

Sofroni'nin söylediklerine inanırsak sadece babası ile amcası değil, kendi oğulları da ticareti zarar ederek yapmışlardır; kendisi ise alacaklıları yüzünden hep bir ayağı hapiste yaşamıştır. Fakat bu iddialarına rağmen Papaz Stoyko'nun büyükçe harcamaları, örneğin iki evi birden satın alması ve uzun gezileri bizde bazı kuşkular uyandırmaktadır.

***

Paranın peşini bırakmayan ailenin en başarısız alışverişi, devlet koyunlarıyla yaptığı dolandırıcılık olmuştur. Bostancıbaşına, evinde satılan koyunların sahibini tanımadığına ve onları kendisinin almadığına ikna olsun diye ve köy işleri yüzünden zarar gördüğüne dair diller dökse de, açık bir şey vardır, o da bu alışverişin kanunlara aykırı olduğudur. Bugün buna benzer işlemlere devlet malına el koyma denir ve amansız bostancının sopasıyla olmasa da cezasız kalmaz: 1 ile 15 yıl arası hapis yatılır.

Dikkatlice okunduğunda, Sofroni'nin ustaca yazılmış hikâyesi metnin dışında kalmış birçok şeye işaret etmektedir. Mesela tüccar oğlunun bilinmeyen "bir sebepten dolayı" tamamıyla iflas etmesi: 1400 kuruş büyük bir meblağdır. Aslında iflas Stoyko'nun soyu için bir aile kaderi olmuştur. Fakat bu soylu tüccarlar başlarına sadece dert açan bu işten niye vazgeçmemişlerdir? Uçan kuşa borçlandıkları halde, niçin bunun cezasını hapislerde çekmemişlerdir? Borçlarını zamanında ödeyebildikleri tahmin edilebilir. Bu ne anlama gelir? Ödeme kabiliyeti. Kredi sadece zenginlere has bi şeydir. Sofroni'nin yazdığı satırların fakirane dili bu hususu reddetmektedir. Başka bir ihtimal: Gerçek iflasların yanı sıra sahte iflaslar da vardır. Bunlar tüccara kazanç sağlar. Nasıl olur da iflas eden tüccarın çocukları çok geçmeden kendilerini en pahalı Bükreş okulunda, Beyler Mektebi'nde bulurlar?

Ortaya çıkan bu şüpheli durumlar yeni tahminlere kapı açıyor. Papaz Stoyko'nun oğlu 1787/1792 harbinde piyadenin et tedarikini idare eden

kasap başının "gramatik"i, yani sekreteri olmuştur. Garip değil mi? Bir yandan İslam fıkhı, kâfirlerin Müslüman ordusuna alınmalarına karşı çıkar, diğer yandan Osmanlı yazısını bilen gâvurlar iki elin parmaklarını geçmemektedir. Babası gibi oğlu da, bol bol yararlanmaya müsait olan ve bol bol yararlanılan ordudaki bu yüksek unvanı "zorlandığı için" kabul etmiştir.

***

Doğduğu kasabayı çok geçmeden bırakan Papaz Stoyko'yu, bir daha dönmemek üzere Kotel'i terk eden evlatları izlemiştir. O zamanlarda doğduğun kasabadan ve evden bütün aileyi alıp göç etmek hiç de sıradan bir olay değildi, özellikle de bu kasaba Kotel, ev de bir çorbacı evi ise...

Sofroni kitabında uslu bir dil kullanmış olsa da, Stoyko ihtilaf çıkaran bir ruha sahip olsa gerek. Buraya kadar geçen hayat yolundan (ki bu o zamanki şartlarda neredeyse bir insan ömrüne eşittir) papazın herkesle anlaşmazlık içinde yaşadığı ortaya çıkmaktadır. Sofroni kıskanç analığından da, gururlu eşinden de, cahil hemşerilerinden de, sinsi çorbacılardan da, soyguncu faizcilerden de, rütbeli zalim Türklerden de, açgözlü ruhani amirlerden de şikâyetçidir. Sofroni tarafından iyilikle anılmayı, adının bize aktarılmasını hak eden sanki tek bir çağdaşı bile olmamıştır.

***

Stoyko'nun Kotel'den göçmesine bir husus daha yardımcı olmuştur; dul kalışı... Sofroni karısını, kitabının iki yerinde anmaktadır. Bir defasında, gururlu olduğunu ve kocasını sürekli azarladığını anlatmakta; ikincisinde ölümüyle ilgili olarak: "Kısa bir süre sonra karım hasta düştü ve altı ay yattıktan sonra Tanrı'nın huzuruna intikal etti. Böylece bir masraf daha ortaya çıktı." demektedir. Dul kalan bir adamdan, ölen karısı hakkında birkaç sıcak söz etmesi beklenirdi. Ama Sofroni'nin bu hazin olayda okurla paylaşmayı uygun gördüğü tek husus cenaze masrafları olmuştur. Oysa karısının cenaze ayinini bizzat Papaz Stoyko'nun icra ettiğini düşünürsek masrafın o kadar da fazla olmadığını anlarız.

***

Stoyko-Sofroni'nin, güzel, takdire şayan hatta heybetli ikinci hayatını gizlemesi normal olmayan ve anlaması zor bir olaydır. Sofroni yaptığı hizmetlerin önüne perde çekse de meraklı nesiller –daha Sofroni'nin to-

runları zamanında– o perdeyi aralamaya koyulmuştur. 1859'da İstanbul'da çıkan bir Bulgar dergisinde şu not yer almıştır: "Paisiy'in *Slav-Bulgar Tarihi* adlı kitabının Papaz Stoyko tarafından 1765'te istinsah[60] edilmiş bir nüshası bulunmuştur." O zamandan bu yana Bulgar, Rus ve Rumen bilim adamları Sofroni'nin eserlerini incelemektedir. Bu eserlerin büyük kısmının Kotel döneminde yazıldığı tespit edilmiştir.

Anlaşılan, Papaz Stoyko, hapsedilmediği, dövülmediği, dünyevi meselelerden dolayı tahkir edilip işkence görmediği zamanlarda tümüyle farklı akli ve manevi işlerle meşgul olmuştur. Bu işler hakkında eserinde tek bir imaya bile rastlanmamaktadır: Sanki Sofroni otuz yıllık papazlık hizmeti esnasında yazma işiyle uğraştığını bizden kasten saklamaya çalışmıştır. Yazar gerçekten de bu tavrıyla bilim adamlarını uzun bir süre yanıltmayı başarmıştır.

Fakat Sofroni'yi kendi eserleri ele vermiştir...

18. yüzyılın ikinci yarısında isimleri bize ulaşan Kotelli Milko, Kaloferli Pamvo, Gabrovolu Koman, Vraçalı Todor, Rilalı Teophan, Vraçalı Yuvan, Mokreşli Papaz Punço ve Samakovlu Aleksi Popoviç gibi *damaskin* (dini bilgiler ihtiva eden) külliyatları yazanlar gibi Sofroni de *damaskin*'ler derlemiş ve istinsah etmiştir.

Bilirkişilerin sözlerinden papazın elinin yazı işlerine son derece yatkın ve işlek, zevklerinin ise zarif ve terbiye görmüş olduğunu öğreniyoruz. Elyazmalarında bulunan süsleme ve resimlerden Stoyko'nun sadece usta müstensih[61] değil aynı zamanda bir ressam olduğu da anlaşılıyor.

Sofroni'nin yakın çevresinde bulunanlara yönelttiği aşağılayıcı sözlere rağmen, bütün bu küçük düşürmelerin gerçeği yansıtmadığını hatırlatmalıyız: Stoyko Vladislavov'un papazlık yıllarında Kotel'de Papaz Todor, Papaz Veliko, Günahkâr Dimo, Hilendarlı Yosif gibi aydınlar da kilise kitapları kopya etmiş ve ciltlemişlerdir...

***

Stoyko birçok eski Bulgarca kelimeyi çağdaşları için anlaşılması daha kolay olan Türkçe tercümeleriyle değiştirmek zorunda kalmıştır...

60 Bir elyazmasını kopya etme, nüshasını çıkarma işi.

61 Bir elyazmasını kopya eden, nüshasını çıkaran.

Günümüz Bulgarca'sının da vazgeçilemez bir parçası olan bu kelimelerin eskimiş olduğunu söyleyemeyiz. Bu sözcükler 18. yüzyılda kullanılmıyorlar: Sıradan Bulgar onları unutmuştur! Okurları için eski kelimeleri Sofroni şöyle çevirmiştir: vinoven/kabahat; jalba/arzuhal; jrebiy/hak; zavet/vasiyet; zloçinets/hayırsız; izlişno/ziyade; iztoçnik/çeşme; namerenie/ niyet; nasledie/miras vs.

***

Sofroni, hayatından sadece hüzünlü olayları seçmiş ve bunları başarılı bir şekilde "çileli" başlığı altında toplamıştır.

***

Hayır, amaç Sofroni'nin yalancı bir özyaşamöyküsü yazarı olduğunu ortaya çıkarmak değil, edebiyatçı, bedii [güzel] nesir yazan, Bulgar kalkınma devrinin ilk aydını olduğunu göstermektir...

Papaz ile Ahmet Giray ya da asılma hikâyesi Sofroni'nin kitabının en parlak bölümünü teşkil etmektedir. Burada nihayet, Ortaçağ yazarının bir tasvir ustasına, yaşamöyküsü yazarının bir yeniçağ edebiyatçısına dönüştüğü kesinleşmiştir.

Bulgarlar, *Günahkâr Sofroni'nin Çileli Hayat Hikâyesi*'ne olan vefa borçlarını ödemişlerdir: Bu kitap üzerinde birkaç neslin bilim adamları çalışmıştır. Ancak, esere bir tarih (bir insanın tarihinden yansıyan 19. yüzyıl sonları Bulgar tarihi) gözüyle bakılmış, onu bir belge olarak incelemekle meşgulken sanatın gerçeği yansıtmak gibi bir yükümlülüğü olmadığını ihmal etmişlerdir. Örneğin Sofroni'nin Giray hakkındaki hikâyesi gerçek değildir.

Ahıyolu Piskoposluğu'nda (Sofroni'nin "sultan" olarak adlandırdığı) Kırım hanları hüküm sürmüştür... Giraylar Asya'ya özgü azgınlıklarıyla Bulgar tarihinin birçok sayfasını doldurmuşlardır. Bu durum papazlık görevi için Ahıyolu Piskoposluğu'nu tehlikeli, dolayısıyla istenilmeyen bir yer haline getirmiştir... Aklı başında her papazın yakınından bile geçmeye korktuğu bu on iki köy ve kasabaya gitmeye cüret eden Stoyko cesur biri olsa gerek.

***

Papaz Stoyko'nun o son korkunç hapisten sonra tetikte olmamasına ve sultanla çorbacı kızı arasında geçen aşk oyununun dedikodularını duymamasına imkân yoktur. Tatar'ın sevdasından vazgeçmediğini –ki bü-

yük ihtimalle böyle heyecanlı bir dedikodu cümle âlemin ağzında dolaşmıştır– bilmemesi olanaksızdır. Fakat Papaz Stoyko, Bulgar kızını –anlattığı kahramanından farklı olarak– zalimin elinden bilinçli şekilde kurtarmıştır. Söylediğimiz gibi, Stoyko cesurmuş. O, çobanlık görevinin bilincindeymiş.

Kanımızca hikâyenin düğüm noktası gerçekte budur ve bu olayda bir kahramanlık havası hâkimdir. Fakat yazara kahramanlık gerekmiyormuş, o çilekeşliği yazıyormuş. Istırap çeken her zaman masumdur. Sofroni de hikâyenin düğüm noktasını kurallar gereğince bu yönde değiştirmiş ve düğüm noktasına bir yanlış anlaşılmayı yerleştirmiştir. Hem korkunç hem de güldürücü. Bundan böyle bu hikâyede her şey trajikomiğin kurallarına göre bir tespihe dizilmiş hadiseler ve karşılıklı konuşmalar halinde gelişecektir.

Papaz Stoyko, Giray'ın gelinin babasını öldürmek üzere aradığını ve kardeşini dövdürdüğünü bildiği halde ve kendi hayatı için korkmasına rağmen, ne gizlenmeyi ne de Türk atlıların durduğu yerin etrafındaı dolanmayı denemiştir. Oysa Papaz, Mehmet Giray tarafından doğacak sorunları beklediğine göre daha dikkatli olabilirdi.

Stoyko, ağzını açar açmaz, sultanın dipçiğiyle tanışmıştır. Korkunç sultan, bir darbede Miloş'un çenesini parçalamış, fakat papazı sağ salim bırakmıştır. Sonra tabancasını çekip 2-3 adım mesafeden kurbanına nişan almıştır. Fakat ölüm dehşetine kapılan kurban, çıplak elle silahı yana itmiş, böylece katilini başka bir idam yöntemine –ipe çekmeye– başvurmaya zorlamıştır.

Sofroni'nin kahramanı ile onun yeni cellatları arasında her zamanki gibi başarıyla sonuçlanan bir mücadele tekrarlanmıştır: Önceleri bostancılar papazı ipe çekmek üzere dışarı çekerken o kendini içeriye doğru çekerek niyetlerini boşa çıkarmıştı. Şimdi şiddetin ve karşı koymanın yönleri dikey olmuştur: Sultanın hizmetçisi ipi yukarıya, Stoyko ise aşağıya çekmiştir. Bu defa da papaz üstün gelmiştir. Atının sırtında sultanlar misali oturan Giray, papazı asmak için kendine yardımcı olarak Miloş'u çağırmış, ama onun ağacın dallarına bakmasını fırsat bilen Miloş tabana kuvvet kaçmıştır. O kadar hızlı koşmuştur ki atlı onu takip etmeyi göze alamamıştır. Kendi adamına gözdağı veren sultan, sözlerini yerine getireceği yerde ansızın kurbanını köy meydanına götürüp orada asmaya karar vermiştir. Giray, söğüt ağacının altındaki asma çabasındaki başarısızlığını izahı kabil ol-

mayacak kadar kolay bir şekilde kabullenmiştir. Fakat nasıl olur da gözü dönmüş iki zalim, silahsız ve korkudan ölmek üzere olan bir ihtiyarın üstesinden gelememişlerdir?

Kırda boynuna takılan ipin peşinden sürünen Stoyko daha önceleri bostancıbaşının atı ardında süründüğünde hissettiği acıların aynısını yaşamıştır; tökezlemiş, sallanmış, az kalsın boğuluyormuş. Peşinden at süren sultan ikide bir ona ateş etmiş, ama her defasında ıskalamış. (Ancak şimdi yazar hikâyesinin tutarsız olabileceğinden kuşkulanıp şu kelimeleri ilave etmiştir: "sarhoş olduğu için.")

Bir ara sultanın aklına kurbanına Müslümanlığı kabul ettirmek gelmiş, silahını göğsüne dayayıp şahadet getirmesini emretmiştir. Korkudan ağzı kuruyan Stoyko, tek bir kelime edemiyormuş, ancak... Burada, aklını kaybetmiş birisinin asla sarf edemeyeceği son derece uygun ve mantıklı cümleler sıralanmıştır. Bu cümleler acımasız zalimi diyaloğun konusunu değiştirmeye ikna etmiş, şimdi de papazdan, sevdiği kızı boşamasını istemiştir. Papaz, düşmanın ondan kopartmaya çalıştığı yeminin yabancı ilah adına edildiği takdirde sayılmayacağını akıl ederek Türkçe yemin etmiştir. Bu sırada beklenmedik bir şekilde celladın adamı yardımına koşmuş, cellat da fazla uzatmadan kurbanını serbest bırakmış...

Yukarıdaki sahneyi kasıtlı olarak edebi olmayan bir dille anlatınca olaydaki tutarsızlıklar hemen su yüzüne çıkıyor. Hadise ve vaziyet olarak ele alındığında Sofroni'nin hikâyesi ikna edici olmaktan çok uzak, tam anlamıyla naif bir hikâyedir. Okur onu gerçek bir belge gibi kabul ediyorsa bu Sofroni'nin ustalığından kaynaklanmaktadır. Bu ustalık sayesinde papazın asılması hikâyesi bütün Bulgarlara hilesiz ve samimi gelmektedir. Oysa bu hikâye tamamıyla gerçekdışı bir kompozisyon, bir ani tesadüfler toplamıdır. Sevgili ürkek kahramanın her şeye rağmen hayatta kalma ümidi, birkaç kez tamamıyla yitmektedir. Ölümü kaçınılmaz gibidir.

***

Stoyko'nun Karınabat (kazasındaki) papazlığı da sıra dışı olaylarla doludur. Herhangi bir papaz herhangi bir piskoposlukta çalışmasından men edildiğinde başka bir yerde çalışamazmış; en azından kilise tarihçileri böyle iddia ediyorlar. Fakat Ahıyolu piskoposu, söz konusu yasağa aldırış

etmemiştir. Doğrusu, kitabın bu kısmında şayet eksiksiz bir özyaşamöyküsü yazsaydı Sofroni'nin birçok açıklama yapması gerekecekti, çünkü sonunda piskoposluk rütbesine terfi etmiştir.

Böylece Stoyko Vladislavov'un, bir 18. yüzyıl Bulgarının hayal bile edemeyeceği bir kariyeri olmuştur. Hiç kuşkusuz o, bu yüksek ruhani unvanı hak eden sayılı Bulgardan biridir. Fakat Bulgaristan'a piskoposlar tayin eden Rum Patrikliği'ni uygun gördüğü kişilerin özellikleri pek fazla ilgilendirmemiştir. Yani Patriklikten, Bulgar Hıristiyanlarına kendi soydaşları arasından gelen kabiliyetli, vatansever ve mücadeleci birine yol vermesini bekleyemeyiz. E, o zaman?...

Anlaşılan Sofroni ile Rum amirleri arasında herhangi bir anlaşmazlık yokmuş. Ortodoks kilisesinin üst ruhban sınıfında devam eden kavga ve oyunlardan haberdar olan Papaz Stoyko onları en iyi şekilde değerlendirmiştir. Preslav piskoposu tarafından kovulan Stoyko, bu kez Ahıyolu piskoposunun kanatları altına sokulmuştur. Kahramanımızın Karınabat kazasında geçirdiği iki yıl, patronları ile aralarındaki iyi ilişkiyi daha da sağlamlaştırmış ve neticede (o zamanlar Kotel'in şanına rakip olabilecek tek kasaba olan) Arbanasi'ye tayini çıkmıştır...

Kotel'e nazaran daha da zengin birkaç manastır ve kiliseye sahip, eski Bulgar başkentine yakın ve yurtdışıyla yoğun bir alışverişi olan Arbanasi, Kotel'den farklı olarak, tam anlamıyla bir Bulgar kasabası değildir. Arnavut ve Ulah asıllı, 18. yüzyılda Grekleşen Bulgar çorbacılarını barındıran bu yer, imparatorluğa değil dış pazarlara yönelmiştir. Piskoposların dinlenmek için tercih ettikleri Arbanasi manastırlarında Rum rahipler de varmış. Burası bağlarla kaplı küçük ve varlıklı bir Babil olmuş. Sıradan bir yabancı için Arbanasi'ye yerleşmek, mal ve imtiyazlarını var gücüyle koruyan kasabanın önde gelenlerine kendini kabul ettirmek neredeyse imkânsızmış. Ama Stoyko'nun ailesi Arbanasi'ye kök salmayı başarmış. Bu başarı her yiğidin harcı değilmiş. Büyük ihtimalle Stoyko'nun üç dilde okuyup yazabilen tüccar damat ve oğulları ile Arbanasi çorbacıları arasında sıkı münasebetler varmış...

Papaz evlatlarının piskopos oğulları olmayı arzulamaları son derece doğaldır, ama Sofroni'nin bu unvanı –ikna edilmeye gerek duyacak de-

recede– istememesi normal olarak kabul edilemez. Zaten tarihte uzun uzun ikna edilip piskopos olan biri olsaydı bunu hepimiz duyardık. Papaz Stoyko'nun bunun tek örneği olması pek olası görünmemektedir...

***

Sonraları Sofroni piskoposluk yeri için patriğe olan büyük borcundan şikâyet eder. Vraça piskoposluğunun kimsenin istemediği bir görev olduğu için Stoyko'ya devredildiği konusu da tartışmalıdır, çünkü ondan önce de, ondan sonra da buraya tayin olmak için büyük paralar ödeyen Rum piskoposları olmuştur.

Üç satır önce kahramanının çekingen tavrını unutan Sofroni, sevinçli bir sesle ilan eder: "Arkiyerey olduğum o gün metropolitlikte büyük sevinç yaşandı ve bizim evde yemek sofrası ve karşılama müthişti." Kitapta sevinçten söz edilen tek yer burasıdır.

***

Yeni Vraça piskoposu, yolunun üzerinde, piskoposluk bölgesinin ortasında isyanların alevlendiğini öğrenmiştir: Pazvantoğlu'yla âyan adayı iki Plevne ağası cenk ediyormuş. Yazar bunun sadece üç zalim arasında geçen basit bir çekişme olmadığının, bütün Rumeli'de savaş rüzgârları estiğinin farkında değildir. Sofroni Osman Pazvantoğlu'nun ömrünün son günlerine kadar etkili olacağını ismini ilk duyduğunda aklının ucundan bile geçirmemiştir. "*Pandur*'un ne olduğunu bilmeyen bizleri öyle bir korku kapladı ki yola nasıl devam edeceğimizi merak ediyorduk." Daha sonra Sofroni, "*panduri*" (ya da "Kırcaalili") kelimesini de iyi öğrenecektir...

***

Osman Pazvantoğlu ile Sultan III. Selim verimli Rumeli topraklarının hâkimiyetini paylaşamaz ve onlarca âyan bu hâkimiyetten değişik büyüklüklerde lokmalar kopartmaya çalışırken, azgınlaşan fakirler şu veya bu çeteye katılırken, ümitsizliğin harekete geçirdiği tüm bu insan yığınlarının vahşi ortamında, piskopos Sofroni'nin önünde sınırlı fakat hiç de basit olmayan bir hedef varmış: Hayatta kalmak!

Öyle anlaşılıyor ki piskoposun esas görevi "toplamak" olmuştur. Neyi? Bu kendiliğinden anlaşıldığı için Sofroni çoğu zaman adını anmaz bile. Piskopos baba, bölgesindeki köyleri bir bir gezip piskopos parasını

tahsil etmiştir. Paranın bir kısmını patriğe gönderirmiş; bu miri parasıymış. Hasılatın diğer kısmı –ki Sofroni bunu "giderler" olarak adlandırır– kendi nafakasını oluştururmuş. Bununla birlikte piskoposun yavaş yavaş oturduğu makamın bedelini de ödemesi gerekiyormuş. Bu, Sofroni'nin "borç" dediğiymiş. Yine borç!...

***

Trajik ve aynı zamanda komik Osmanlı gerçeği: Bir alim ihtiyar, sayısız maceradan geçiyor, kaçırılma, kılıçtan geçirilme korkusu yaşıyormuş ama bütün bunları insanlara Tanrı'nın sözünü ulaştırmak ya da vicdanları teselli etmek için değil, reayanın son kuruşunu tehdit ve lanetlerle elinden almak için yapıyormuş...

***

1794 ile 1803 arası, Vidin, Vraça ve Plevne arasındaki alanlar –ihtiyarın defalarca teptiği yollar– gerçek bir savaşa sahne olmuştur. Çağımız iç savaşlarından hangisini onunla mukayese etsek sönük kalır. Sadece Vidin'in, 1797/1798 yılındaki ikinci kuşatmasına 120 binden fazla Osmanlı askeri katılmıştır. Kuşatılanların sayısı on defa daha az olsa da, aynı bölgede hareket eden Kırcaalililerin, başkaldıran köylülerin, buraya Trakya ve Makedonya'dan sızan haramilerin sayısı meçhuldür...

***

İnanılır gibi değil, ama o kargaşa yıllarında, Piskopos Sofroni bir yerden bir yere kaçarken bir an bile işlerini ihmal etmemiştir.

***

Günahkâr Sofroni'nin Çileli Hayat Hikâyesi'nde en sık kullanılan kelimeler "yola çıktım/hareket ettim"dir; buna karşılık "sakin oturdum" metinde yirmi kere daha az geçmektedir. Papaz Stoyko nadiren sakince oturuyor, daha çok geziyormuş.

Bir yazıdaki tekrarlardan çok şey öğrenebiliriz. Örneğin Sofroni yüz kere "yola çıktım" diyor. Bu, durmaksızın hareket edildiğini gösterir. Peki ıstırap dolu yolu boyunca başından geçen bütün maceralarını, değişik yerlerde geçirdiği gün sayısını (burada dört, orada yirmi altı, başka bir yerde on dokuz) Sofroni nasıl hatırlayabilmiştir? O dönemin önemli olaylarının sırasını nasıl unutmamıştır?

Sofroni *Odysseia*'sını[62] 55-61 yaşları arasında yaşamış, ama 70. yaş jübilesinden sonra tasvir etmiştir. Hafızasının bu yaşta o kadar duru ve dakik olduğuna nasıl inanabiliriz? Oysa duruluğunu da dakikliğini de kabul ettiğimizi itiraf etmek zorundayız. Bu, yanlışsız anlatılan tarihi olaylardan da belli olmaktadır; kitabının bu kısmında Sofroni bir yazar değil, bir tarihçidir.

***

Sofroni'nin Pazvantoğlu ile sultan arasındaki rekabet hakkında yazdıkları doğrudur. Vidin'e asker süren paşaların adları doğrudur. İsyankâr Tuna kalesinin kuşatıldığı yıl ve aylar doğrudur... Sofroni burada yaşayan Bulgarlarla, kimi kaçan, kimi Rumeli'nin barışını sağlamaya çalışan Türkleri de doğru tasvir etmiştir. Plevne'de fakir bir Türk, Hıristiyan piskoposu hanımının hareminde bütün bir ay saklamıştır. Bunun gibi bir Bulgar-Türk işbirliği galiba sadece Kırcaalililerin zamanında gerçekleşmiştir. Piskoposun (elbise değiştirerek) Vraça'nın şehir gardiyanlarının yanından fark edilmeden geçmesine iki Türk yardım etmiştir. Plevne hanında Sofroni desteklerine güvenerek yine Türkler arasında gizlenmiştir. Esaret altında yaşayan halkının tecrübelerine ve önyargılarına aykırı düşen gerçekleri dile getirebilmek için doğrusu tarafsız bir tarihçi olmak gerekiyormuş.

***

Sofroni yaşamöyküsünde nadir olarak renk kullanmıştır. Zamanın yazım prensipleri renkleri öngörmez. 18. yüzyıl edebiyatı siyah-beyazdır, rahip ve papaz gibi yazarlar ise kendilerini tamamen siyah renkle sınırlar. Sofroni bir rahibe hiç uygun olmayan ve zor tutulan bir gülüşle kendi dönüşümlerinden bahseden bir renge de (yeşile) başvurmuştur. En büyük tutarsızlık da buradadır; yeşil Muhammed'in rengidir... Kargaşa yıllarının getirdiği en büyük alay konusu, onların bir piskoposa yeşil sarık giydirmesidir. Sofroni bir "Karagöz tipi"ne dönüşümünü ve kendi kendinden vazgeçişini nasıl da soğukkanlılıkla dile getirerek alay etmiştir!...

***

"Sen kimsin, ne iş yaparsın?" sorusuna bir piskoposun –eğer azizlere özgü yaşamöykülerine uygun düşecekse– kesinlikle "piskopos" cevabı-

62 Homeros'un *Odysseia* destanına gönderme yapıyor; serüvenli uzun yolculuk.

nı vermesi, bundan sonra da ruhaniliğin ona farz kıldığı vazifesinden kaynaklanan acıları tevekkülle karşılaması gerekiyordu. "Piskopos desem uygun düşmeyecek." Tabii ki! Bir piskoposu ele geçirdiği takdirde yüksek bir kurtulmalık alabileceğini bilen bir katile bu denir mi? Kim kanıtsız ve zorlamasız olarak gizli bir define olduğunu itiraf edecek kadar enayidir? Asla!

"Şey, doktorum, dedim." Çok zekice. Civarındakiler memleketlerine pek uğramayan gerçek doktorun nasıl biri olduğunu bilmiyormuş... Nihayet, Sofroni'nin de bize hatırlattığı gibi katil de bizim gibi ağrılara yenik düşebilecek bir vücuda sahiptir. En acımasız zalim bile bel fıtığı olunca yumuşar.

***

Bağımsızlıklarına kavuşmalarından yarım asır sonra Bulgarlar, Stoyko Vladislavov'un 19. yüzyıl başlarında vatanın özgürlüğü için büyük hizmetlerde bulunmuş olan bir siyaset adamı olduğunu öğrendiler. Hayret verici! Onun bunu anmamasının, hatta ima bile etmemesinin sebebi ne olabilir?

Bu sorunun cevabı kolayca tahmin edilebilir: Konspirasyon [gizlilik] kuralları gereğince Sofroni'nin susması gerekiyormuş!

***

1739'da, Stoyko'nun doğduğu yılda, İngiliz felsefeci David Hume'un "İnsan Doğasına Dair" adlı eseri basılmıştı. Aynı zamanda Bach ve Handel de meşhur eserlerini yaratıyorlardı.

Stoyko daha ilkokulun kapısını çalmadan Celsius, Franklin, Haley, D'alembert, Bering ve Çelüskin buluşlarını gerçekleştirmişler; Swift, Montesquieu, Voltaire, Lessing ve Goldoni meşhur eserlerini yazmışlar.

Stoyko'nun okula girdiği yıl Goethe dünyaya gelmiş. Stoyko'nun Kotel'deki papazlık yılları Aydınlanma devridir ve bilim alanında yapılan büyük icatlar Avrupa'da nice gönülleri fethetmiştir.

Papaz Stoyko'nun, Paisiy'in "Slav-Bulgar Tarihi"ni istinsah ettiği yıl M. V. Lomonosov vefat etmiştir.

Papaz Stoyko'nun Athos'a ulaştığı yıl Avrupa'da Baumarchais, Herder, Glück ve Mozart şöhret olmuşlar, "Genç Werther'in Acıları"na parodiler bile yazılmıştır. Pozitif bilimler alanında daha az tantanayla ama son derece başarılı bir şekilde Helvetius, Mills, Lavoisier, Bertol ve Volta çalışmaktadırlar. Cook üçüncü devr-i âlem seferine çıkmıştır.

Papaz Stoyko ayan hapishanesinde rehine olarak bulunurken, ruh hastasıyken ve can sıkıntısına şifa ararken, uzaklarda bir yerde büyük bir gerilim birikiyormuş.

Papaz Stoyko, o koyun satma olayının sonucunda az kalsın kazığa oturtuluyorken büyük Fransız İhtilali patlak vermiş, Goethe *Faust*'un ilk bölümünü yayınlamış, Schiller Jena'da profesör olmuş, Washington ise ABD'nin başkanı...

Papaz Stoyko'nun Karınabat'ta "Asılma Macerası"nı yaşadığı yılda, Robespierre emeğin haklarını ilan etmiş, Paris halkı sarayı ele geçirmiş, Beethoven ise Haydn'ın öğrencisi olmuş.

Papaz Stoyko'nun Karabunar'da kaldığı yıl, Avrupa'da "İnsan Hakları Bildirgesi"nin kabul edilmesinin ve Konvansiyon'un uyguladığı terörün izlerine tanık oluruz.

Rahip Stoyko Vraça piskoposluğuna tayinini beklerken, Danton, Lavoisier ve Robespierre giyotine kurban gitmiştir.

Sofroni'nin Vraça ve Plevne bölgelerinde yaşadığı hareketli zamanda General Bonapart İtalya seferinde ünlenmiş, Mısır çıkarmasını gerçekleştirmiş, Osmanlı devletiyle savaşa girmiş ve kaybetmiş... Avrupa Koalisyonu, Fransa'ya karşı ilk savaşını başlatmış. Puşkin, Heine, Balzac, Burns, Lobaçevski, Kant ve daha birçokları doğmuş; yeni bilim dalları ortaya çıkmış.

İşte, tarihin bir kesiti bunları ortaya çıkarmaktadır. Bir insan yaşamının sınırlı süresinde Eski Dünya emin ve hızlı adımlarla tamamıyla yenilenirken, ilk kuşak Bulgar aydını yeni bir üslubu, laik düşüncelerin ifadesini kolaylaştıracak bir dili yaratmaya çalışmıştır...

15., 16. ve 17. yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu ile Batı Avrupa'nın arasındaki seviye farkı o kadar büyük değilmiş: Avrupa'da refah değil vahşi savaşlar ve dini müesseselerin yasakları hâkimmiş... Balkanlar'ın Avrupa medeniyetine göre gerilemesi bir insan yaşamı kadar (mesela Sofroni'ninki kadar) kısa bir süreçte olmuştur.

***

1800'ün başlarında yedi yıllık bir mücadeleden sonra Osman Pazvantoğlu paşa unvanına layık görülmüş ve bir daha affedilmiştir. Bu af her iki taraf için de pek önemli değilmiş. Pazvantoğlu, paşa değil bağımsız hü-

kümdar olmanın peşindeymiş. Babıâli'nin ise stratejik açıdan en önemli Avrupa eyaletinden vazgeçmesi beklenemezmiş. Sofroni'nin ifadesiyle: "Vidin'e yine asker yürüdü."

***

Eflak'ta garip bir şey olmuştur: "Pazvantoğlu" isminin panik yarattığı yerde, üç yıl boyunca Pazvantoğlu için çalışmış olan papaz neredeyse merasimle karşılanmıştır.

***

Osman Pazvantoğlu, hâkim olduğu Vidin bölgesindeki Hıristiyanların dini hürriyetlerine saygı duyduğunu Rus çarına ispatlamak için Kalinik ve Sofroni'yi yanında tutmuştur. Vidin piskoposunun, asi ile Rus çarı arasında aracılık yapması gerekiyormuş.

***

Sonraki nesiller, Sofroni'nin hayat hikâyesinin Eflak'taki ihtiyarlık yıllarını anlatan o son on satırla tamamlandığını düşünürler. Vraçalı Sofroni'nin ölümünden bir asır sonra ve hatta günümüze kadar Bulgarlar bu ilk çağdaş Bulgar yazarının gerçek hayatının aslında 1803 yılında başladığını bilmezler.

***

Sofroni'nin kitabını hangi tarihte yazdığı her zaman bir tartışma konusu olmuştur. Kesin olan bir şey varsa, o da hayat hikâyesinin son olaylarının 1803'de geçtiğidir. Bu, piskoposun 64. yaşına rastlar. Tarihçiler uzun araştırma ve tartışmalardan sonra Sofroni'nin en doğru ölüm tarihi olarak 1813 yılını göstermişlerdir. Yani her zaman bir şeycikleri gizlemeye, değiştirmeye ya da sessizlikle geçiştirmeye çalışan Sofroni, 1803'ten sonra tamamen susmuş, hayatının son on yılını anlatan tek bir kelime bile sarf etmemiştir.

***

Sofroni'nin derleyici veya tekrarlayıcı olarak değil yazar olarak yazdığı her cümle paha biçilmez değerdedir. İlk Bulgar yazarının, edebiyata sadece bir kez teşebbüs etmesinin bizi ne büyük bir yazı definesinden mahrum bıraktığını düşünürsek dehşete düşebiliriz...

NORBERT RANDOW'DAN ALMANCA BASKIYA SONSÖZ

Avrupa'daki aydınlanma hareketinin güneydoğu bölgesine yayılması sonucu, Bulgar halkının sağlam yerleşik özellikleriyle kültürel ve politik bakımdan yeniden doğuşunu amaçlayanların ve Türklerin boyunduruğu altında hemen hemen kaybolmakta olan ulusal varlıklarını diriltmek için çabalayanların başında Athos Rahibi Chilendarlı Paisiy (1722-1798) ile Vraça Piskoposu Sofroni (1739-1813) gelir. Bu çabalar 1878'de özerk Bulgar devlet teşkilatının kurulmasıyla sonuçlanmıştır.

1398 yılında Sultan I. Bayezid tarafından fethedilip Osmanlı İmparatorluğu'na katılan Bulgaristan, diğer ülkelerle canlı iletişim olanaklarını yitirmesi nedeniyle Avrupa'nın kültürel gelişimini izleyememiştir. Vaktiyle "otosefal"olan, yani kendi kilisesinin başındaki en üst kademli yöneticiyi kendisi tayin eden Bulgar dini teşkilatı, fetihten sonra, İstanbul'da bulunan ve tutucu bir sistem içinde donmuş kalmış olan Rum Ortodoks Patrikliği'nin yönetimine devredilmişti. Bulgaristan özerkliğini kaybettiğinden beri sosyal bakımdan doğu feodal sisteminin ve kültürel bakımdan da durgun ve cansız bir hale gelen Bizans'ın etkisi altındaydı. 18. yüzyılın ortalarına doğru, özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'daki bölümünde Asya tipi feodal yapı çözülmeye, ayrışmaya başlayınca, ulusal kimlik arayışlarının ilk belirtileri boyunduruk altındaki Hıristiyan halklarda kendini göstermeye başladı.

Bulgar halkının ulusal bilinci 1762'de rahip Paisiy'in kaleme aldığı *Slav-Bulgar Tarihi* ile belirginleşmeye başlamıştır. Yazar bu eserinde vatandaşlarına şöyle seslenir: "Bulgar halkından olan okuyucularım ve dinleyicilerim, sözlerime bütün dikkatinizi verin! Siz ki ulusunuzu ve vatanınızı seversiniz ve ona candan bağlısınız; Bulgar halkının, atalarınızın, çarlarınızın, patriklerinizin ve azizlerinizin kişilikleri hakkında bilgi sahibi olmak, onları tanımak ve anlamak, yaşamlarını nasıl sürdürdüklerini bilmek istersiniz. Nasıl ki bütün uluslar ve kavimler halklarının geçmişini ve dillerini tanırlarsa, her okuma ve yazma bilen kişi, halkının

dilinde onun öykülerini anlatarak geçmişiyle övünürse, sizin de atalarınızın neler yaptıklarını bilmeniz gerekli ve faydalıdır."

Hıristiyan kültürünün Bulgarlar sayesinde diğer Slav halklarına iletildiğini belirten Paisiy, bundan ötürü Bulgarların geçmişleri ve ulusal kimlikleri ile övünç duymaları gerektiğini vurgulamıştır. Ona göre, bütün Slav halkları arasında en çok övgüyü hak edenler Bulgarlardır. Çünkü ilk olarak onlar kendilerine bir çar ve bir patrik atamışlardır. En geniş ülkeye sahiptirler ve ilk Slav azizleri nurlarını Bulgar diliyle halka yaymışlar, onları aydınlatmışlardır. Paisiy bütün bunları, yazmış olduğu tarih kitabında sırasıyla açıklamaktadır.

Paisiy eserinde, Bulgar halkının tarihsel süreç içinde gelişip bütünleşmesini ve bunun bilincine vararak yeni amaçlara yönelmesini konu edinmiştir. Buna karşın Sofroni'nin yaşamöyküsü, Türk boyunduruğu altında insanların varlığını sarsan olayları ve bireylerin çektiği akıl almaz çileleri dile getirmektedir. Paisiy'in tarih kitabı bir ulusal kahramanlık ve Mesih'in halkını uyandırmayı amaçlayan seslenişidir ve onu yeniden diriltme çabasından kaynaklanmaktadır. Yazıldığı dönemde bu eserden yapılan kopyalara Bulgaristan'ın her köşesinde, her bucağında rastlanması bunun kanıtıdır. Sofroni ise, kendi kişisel çileli yaşam serüvenini anlatmak ve dini bakımdan bir Bizans patriğinin yönetimi altında olan bölgesini kaderine terk edip piskoposluk makamından vazgeçmesinin nedenlerini açıklamak için kaleme sarılmıştır. Onun yaşamöyküsü, vicdan azabı çeken ve kendisi hakkında hesap vermek isteyen bir din adamının itirafnamesidir. Bu özyaşamöyküsü, yazarın ölümünden yaklaşık elli yıl sonra, 1861 yılında ilk defa kamuya açıklanmıştır.

Sofroni'nin yaşamöyküsünde, Bulgar ulusunun kişiliğine yeniden kavuşmasındaki etkisinin tarihsel önemini belirten ipuçlarına pek az rastlanır. Kendini övmekten tamamen uzak durmuş, kişiliği ve fikirleri hakkında hiçbir açıklamada bulunmamıştır. Fikri gelişimini etkileyen önemli olaylardan, örneğin 1765'te Kotel'e gelen ve yazmış olduğu tarih kitabını kopya etmesi için kendisine teslim eden Paisiy ile karşılaşmasından hiç söz etmemektedir. Athos'taki araştırmalarını, çalışmalarını ve geniş kapsamlı yazınsal etkinliklerini de kayda değer bulmamıştır. Sadece çekmiş

olduğu çileyi ayrıntılı ve canlı bir biçimde anlatmak için gayret sarf etmiştir. Kendini bir kahraman veya bir çilekeş olarak göstermeyi de amaçlamamaktadır. Yaptığı yanlışları içtenlikle itiraf etmekte ve kendisine emanet edilen dindaşlarını kaderlerine terk ettiği için Tanrı'nın kendisini affetmesini ummaktadır.

Sofroni'nin çileye, acıya dayanıklılığı, yaşamının daha ilk yıllarında gelişmiştir. Annesinin erken ölümü, acımasız bir üvey annenin kırıcı, aşağılayıcı davranışları, sağlığının sık sık bozulması, henüz küçük yaştayken babasının ölüm haberini alması; işte yaşamının ilk yıllarını yönlendiren olaylar bunlardır. Daha sonra da durumu düzelmemiştir. Fakat çok duru ve sevecen bir ruh yapısına sahip olması, bu özelliğini de ileri yaşlarına kadar koruması, duygularının körelmesi tehlikesine karşı onu korumuştur. Vraça piskoposu konumundayken, yaşamının en güç sınavlarının üstesinden gelmek zorunda kalmıştır. 18. yüzyılın son on yılında, uzun zamandır ülkede güvenliği sarsan eşkıyalık, özellikle Kuzeybatı Bulgaristan'da akıl almaz boyutlara erişmişti. Vidin'de Pazvantoğlu adındaki Boşnak, 1794 yılında kendi yandaşları tarafından paşa ilan edilmiş ve Osmanlı devletine başkaldırmıştı. Onun düzenlediği ayaklanmalar, saldırılar, talanlar, buna karşı devletin aldığı zayıf önlemler ve tehlikeli düşmanı sindirmekten aciz karşı saldırılar, giderek ahlaki düzeyin düşmesine yol açıyordu. Her yerde kaba kuvvet ve haksızlık egemendi. Can ve mal güvenliğinin yokluğundan kaynaklanan, her türlü dayanaktan yoksun yaşam biçimi, Sofroni'nin çocukluk çağından beri süregelen çilelerinin etkisi altında gelişmiş olan hayatı algılayış tarzına son şeklini verdi. Olayların seyrini değiştirmeyi ve kendi kaderini belirlemeyi başaramamanın bilinci içinde kaderci bir tutuma büründü ve bu, değiştirmekten âciz olduğu durumlara metanetle dayanmasına yardımcı oldu. Bununla beraber, anlattığı yaşam öyküsü, kadere teslim olma havası içinde sona ermez. Bükreş'te sürgündeyken 1804 yılında yazmış olduğu bu itirafname, boyunduruk altında çile çeken halkının selameti için elinden gelen her şeyi yapma kararını yansıtır. Halkına karşı duyduğu sorumluluktan kaynaklanan bu kararına da ölümüne dek sadık kalır. Bükreş yakınlarındaki bir manastırda 1813 yılında yaşama veda eder.

Sofroni, *Kyriakodromion* [Pazar Günü Kitabı, Bulgarca adı *Nedelnik*] başlığı altında toplamış olduğu vaazlarının, Romanya'nın Riminicu-Vilcea kentinde 1806'da yayınlanmasıyla, daha yaşadığı dönemde adını duyurmuştur. Bu eser, yeni Bulgar dilinde basılan ilk kitaptır. Aslında içerik bakımından tamamen Ortaçağın Bizans-Ortodoks geleneklerine bağlı bulunmaktadır. Sofroni, kitabındaki bölümlerin çoğunu 1333-47 arasında İstanbul patriği olan İoannes Kalekas'ın yazılarından almıştır. Gene de *Kyriakodromion* adındaki kitap 19. yüzyıl boyunca Bulgaristan'da çok popüler olmuş ve 1905 yılına kadar yedi baskısı yapılmıştır. Sofroni'nin diğer yapıtları ise basılmamıştır. Örneğin 1802 ve 1803 yıllarında Vidin'de derlenmiş çeşitli içerikteki yazılardan oluşan iki kitabı daha vardır. Bunlardan biri öncelikle dinî, diğeri ise ahlaki ve eğitsel konular içerir. İkinci ciltte 100 tane Ezop öyküsünün çevirisi de bulunmaktadır. Sofroni 1805 yılında Bükreş'te, Rusça ve Yunanca kaynaklardan faydalanarak, "Ortodoks Hıristiyan Dini, Musevilerin Dinsel Kuralları, İbadet Usulleri ve İslam Dini Üzerine Açıklamalar" adında bir kitap daha yazmıştır. Günümüzde Leningrad'da [St. Petersburg] muhafaza edilen bu elyazması kitabın sonunda yazarın özyaşamöyküsü yer almaktadır.

Sofroni'nin, üzerinde en çok durulması gereken kitabı, 1806'dan 1812'ye kadar süren Osmanlı-Rus Savaşı sırasında üzerinde çalışmış olduğu ve Bulgaristan'ın kurtuluşu olasılığını göz önünde bulunduran *Grajdansko-pozorişte* adlı yapıtıdır. Bu yapıt 1631 tarihinde Roma'da yayınlanan ve sonradan bir çok kez yeniden basılan Lateran'da [Roma'daki Papalık Sarayı'nda] ilahiyat profesörü olan Ambrosius Marlianus'un *Theatrum Politicum* adlı eserinin çevirisidir. Eser, Katolik dininde reform hareketlerini teşvik eden fikirlerle doludur ve devlet yöneticilerine öneriler getirmektedir. Sofroni bu eserin Yunanca çevirisini okumuş ve kendi eserini de bu temele dayandırmıştır. Marlianus'un devlet yöneticilerine neler yapmaları ve nelerden sakınmaları gerektiği hakkında getirdiği öneriler, Sofroni'ye, gelecekte kurulacak olan Bulgaristan devletinin yöneticileri için de uygun bir rehber olarak görünmüş olmalı. 1809 yılında yeniden Tuna Nehri'ni aşarak saldırıya geçme hazırlığı içinde olan Rus ordularına Sofroni'nin ne büyük umutlar bağladığı, 1810'da Bükreş'ten Bulgar halkına

yolladığı bildiriden anlaşılmaktadır. Bu bildirisinde Sofroni, Bulgar halkını Türklere karşı girişilen büyük özgürlük savaşında, Ruslara her türlü destek ve yardımda bulunmaları için teşvik etmektedir.

Günümüzde Sofroni'nin en önemli sayabileceğimiz eseri özyaşamöyküsüdür. Bu öykü, okuru doğrudan doğruya etkileyen yalın ve saf olduğu kadar canlı, hayat dolu anlatımıyla Bulgar yazınının en dikkate değer yapıtlarındandır. Bunun ötesinde tarihsel kaynak olarak da büyük bir değer taşımaktadır. Öykünün başlığı Slav kilise yazınının geleneksel metinlerini hatıra getiriyorsa da, içerik ve anlatım bakımından tamamen ait olduğu dönemin özellikleriyle bağlantılıdır. (Bulgarca'da "yaşam" anlamına gelen *jitie* sözcüğü sadece azizlerin yaşamı anlatılırken kullanılır.) Sofroni bu öyküsüyle kalıplar içinde donup kalmış olan Ortaçağ-Ortodoks yazın tarzından, yeni, kişiye özgü farklılıklar taşıyan, dünyevi olayları konu edinen Bulgar yazınına geçişi gerçekleştirmiştir.

Bu özyaşamöyküsünün [Almanca'ya] çevirisi, eski dönemlerden kalma ifadeler, Slav kilisesine ait terimler, Türkçe ve yöresel lehçelere ait sözcükler içeren ve 1914 yılında Sofya'da yayınlanmış olan elyazmasının baskısından yararlanılarak yapılmıştır.

Çağımızın Bulgar okuyucusu bu yapıttaki eski ifade biçimlerinden, anadilinin kaydetmiş olduğu olağanüstü hızlı gelişmeyi açıkça görerek, kuşkusuz büyük bir haz duyacaktır. Fakat çeviride eskimiş ifadeler kullanmak, orijinal metindeki akıcılığı aktarmak bakımından sakıncalar yaratacağından, bundan vazgeçilmiştir. Ayrıca, Sofroni klasik Alman yazarlarının bir çağdaşı olduğundan, onların ifade biçimlerinden daha eskilerini kullanmak da tarihe aykırı düşmek olurdu.

BULGAR HALKINA ÇAĞRI

Sofroni'nin, 1810 yılında Türk-Rus Savaşı sırasında Bükreş'te Bulgar halkına yaptığı çağrının çevirisini aşağıda sunuyoruz. İsimdeki farklılık, Sofroni'nin Eflak'a göçmeden daha önce, Vraça piskoposu konumundayken, kendisinden evvelki piskoposun adını devralmış olmasından kaynaklanmaktadır.

TANRI'NIN LÜTFUYLA, BULGAR PİSKOPOSU SERAFİM ['DEN]

Ey Bulgar halkı! Size bir baba şefkatiyle sesleniyorum, sevgili evlatlarım. Selam size, ey Bulgaristan topraklarında yaşamakta olan Hıristiyanlar! Sevinin, çünkü bütün Bulgaristan halkını büyük bir mutluluk bekliyor. Yakında özgürlüğünüze kavuşacaksınız. Zavallı çilekeş Bulgar halkı, Tanrı'nın lütfuna ve inayetine mazhar olacak ve Tanrı büyük hükümdar Aleksandır Pavloviç'in yüreğini duyarlılıkla doldurarak, sizi Türklerin barbarca işkencelerinden kurtarması için onu gönderecektir. Sizleri sıkıntılarınızdan kurtarmak için Hıristiyan kardeşlerinizin oluşturduğu bir Haçlı ordusunun imdadınıza imdadımıza koşacağını göreceksiniz. Dört yüz yıldır özlemini çektiğiniz o aydınlık günler yakındır.

Ey yürekli Bulgar halkı ve inançlı Hıristiyanlar! Dayanıklı ve dirençli olun! Korkmayın, Tanrı'nın buyruğu doğrultusunda sizleri kurtarmaya gelecek olan Hıristiyan kardeşlerinizi iyi duygularla bekleyin ve dostça karşılayın. Gelecek olan, Hıristiyanlardan oluşmuş bir ordudur: ondan ürkmeyin, kaçmayın, kentlerinizi, evlerinizi terk etmeyin. Onlara yiyecek ve içecek sağlamaya gayret edin, olabildiğince çok miktarda ekmek, arpa, saman hazır bulundurun. Böylece Hıristiyanlara yakışır biçimde onlara borçlu olduğunuz konukseverliği göstermiş ve itibar etmiş olursunuz. Aynı inancı paylaşan kardeşlerinize yabancı gibi davranmayın, onlara yakınlık gösterin, içtenlikle, sevgi ve sadakatle destek olun. Çünkü onlar Hıristiyanlık için, vatanları için, Tanrı'nın kutsal kilisesi için ve din kardeşlerini korumak için kanlarını akıtıyorlar. Sizin başınıza geldiği gibi, kendi aralarındaki kin ve anlaşmazlık yüzünden, din kardeşlerinin esarete düşmelerini önlemek istiyorlar. Zira sizler bu kötü duruma o olumsuzluklar

yüzünden düştünüz. İşte bu nedenden ötürü her Hıristiyan, çok fakir olsa bile, kendi hakkı olan ekmeğinden tasarruf arttırıp onları ağırlamalı ve düşmanımız olan Türklerin yanına kaçmamalıdır.

Ey benim Hıristiyan evlatlarım! Koşun, gelin ve bu Hıristiyan ordusuna destek verin, çünkü onlar o lanetli Haceriler gibi etrafı yıkıp, insanları öldürmezler. Onlar sizin malınıza ve canınıza zarar vermeyecekler, ahlak dışı, onur kırıcı davranışlarda bulunmayacaklardır. Onlara sunduğunuz her şeyin bedeli, ister tahıl ve saman, ister hayvan olsun, size hükümdarınız tarafından ödenecektir. Çünkü onların niyeti sizi korumak ve savunmaktır.

Ey Hıristiyanlar! O işkencecilerin sizi kızgın demirlerle dağladıklarını, çocuklarınızı gözlerinizin önünde ateşte yaktıklarını, malınızı mülkünüzü gasp ettiklerini, kızlarınızı oğullarınızı ellerinizden alıp dinlerinden ayırdıklarını hatırlamıyor musunuz? Bütün bu eziyetleri bugüne dek size çektirmediler mi? O halde neden bu Hıristiyan düşmanlarına kaçmak istiyorsunuz? Şunu biliniz ki, çektiğiniz acılar, en saygıdeğer hükümdar olan imparator Aleksandır Pavloviç'e duyuruldu ve o, merhamet duygusuyla sizleri bu acı ve eziyet dolu hayattan kurtarmayı amaç edindi. Hele bir araştırın ve soruşturun bakalım, başka devletlerde böyle eziyet çektiriliyor mu? Sizin çektiğiniz acılar bütün Avrupa'da biliniyor, bütün gazeteler size yapılan işkenceleri anlatıyor. Bütün bunlara karşın gene de kalpleriniz başka tarafa yönelecek ve sizler düşman tarafına, size bu işkenceleri yapanların yanına mı koşacaksınız? Onlardan kaçmalısınız sevgili Hıristiyanlar, tıpkı tehlikeli ve zehirli bir yılandan kaçarmış gibi onlardan uzaklaşmalısınız, Hıristiyanları seven Rus ordusuna katılmalısınız. Onlara öz kardeşleriniz gibi davranın, sadakat gösterin ve isteklerini içtenlikle yerine getirin, onları evlerinize alın, ağırlayın ve itibar gösterin. Yola çıkacakları zaman, onlara doğru yolu gösterin. Ey Hıristiyan dindaşlarım, özellikle kendinize Yuda'yı örnek alıp ihanet etmekten sakının, tıpkı cehennem ateşinden sakınmanız gerektiği gibi. Umarım hiçbir Hıristiyan böyle büyük bir günah işlemez. Aksi halde Hıristiyan dinine ihanet etmenin ve düşman saflarına geçmenin cezasını hem bu fani dünyada hem de ahrette çeker.

Eğer kurtarıcılarınıza sadakatle yardım edip hizmette bulunursanız, Tanrı'nın rızasıyla kısa sürede, hepimizin arzu ve temenni ettiği gibi, sevinç ve mutluluğa kavuşacağınızı, huzur ve barış içinde yaşayabileceğinizi umuyorum.

Amin.

Bulgar Piskoposu Sofroni

Sahaftan Seçmeler Dizisi

1- Albertus Bobovius ya da Santuri Ali Ufki Bey'in Anıları; Topkayı Sarayı'nda Yaşam
Sunan ve Notlayanlar Stefan Yerasimos ve Annie Berthier

2- Osmanlı'da Bir Papaz; Günahkâr Sofroni'nin Çileli Hayat Hikayesi 1739-1813

"İstanbul'daki amcam vefat etti. Celep âdetlerine göre ölen bir celebin alacaklarını oğlu toplardı. Amcamın ortakları ve alacaklıları kasaplardan alınması gereken paraları toplamaya bu nedenle beni gönderdiler. Ne var ki kasaplar bütün İstanbul'a ve Anadolu yakasına dağılmış haldeydiler. Bir gün ortaklardan biriyle Anadolu tarafına gitmek istedik ve sandalla geçmek üzere kıyıya yöneldik. Sandallar sultan saraylarının bulunduğu yerdeydi. Üsküdar'a yakın bir yerde oldukları için karşıya sandallarla geçmek niyetiyle oraya doğru yürüdük. Yürürken büyük bir kalabalıkla karşılaştık. İki pehlivan güreşiyordu. Arkalarında yüksek saraylar vardı. Bilmem ama belki sultanın ta kendisi de oradaydı. Güreş tamamlandığında bütün insanlar sultan saraylarına doğru hareket etti. Onlarla birlikte biz de yürüdük ve kendimizi sultan kapısıyla, sultan sandallarının bağlı olduğu Yalı Köşkü arasında bulduk." Bu satırların yazarı, 1739-1813 yılları arasında yaşamış, Osmanlı tebaası bir Bulgar papaz. Balkanları hallaç pamuğu gibi atan Osmanlı-Rus Savaşları, veba salgınları ve Pazvantoğlu ayaklanmasının ortasında köy papazlığından piskoposluğa uzanan sürükleyici bir özyaşamöyküsü. Kendi tanımıyla "günahkâr" Sofroni, yaşamöyküsünü kaleme alırken, okuduğu kalın kitaplardaki yaşam ve mücadele örneklerini bir yana bırakıp, doğal insanlık hallerine öncelik tanımış; sapık erkekleri, büyücü kocakarıları, köy basan eşkıyaları, Bulgar kızına âşık Giray Han'ın öfkesini bu vahşi can pazarındaki yaşam mücadelesini tasvir eden hikâyesine yerleştirmiş. 18. yüzyıl Osmanlı taşrasında yaşamış ve hayatını vaazlarla geçirmiş bir papazın dilinden asla beklemediğimiz bir çıplaklıkla tanık olduğu çarpıcı olaylardan bahsetmiş Sofroni'nin hikâyesi, 1861'deki ilk Bulgarca yayınından 142 yıl sonra Türkçe'de.

SAHAFTAN SEÇMELER DİZİSİ

Kitap YAYINEVİ

ISBN 975-8704-33-8

